

سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس
(از سال ۱۲۸۵ تاکنون)

معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات اجتماعی

کد موضوعی: ۲۱۰
شماره مسلسل: ۱۵۷۵۷
بهمن‌ماه ۱۳۹۶

به نام خدا

فهرست مطالب

| | |
|---|----|
| چکیده | ۱ |
| مقدمه | ۱ |
| بخش اول - بررسی سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس قبل از پیروزی انقلاب | ۲ |
| ۱. نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵ هجری شمسی) | ۲ |
| ۲. نظامنامه داخلی مجلس (مصوب ۱۲۸۸ هجری شمسی) | ۵ |
| ۳. آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸ هجری شمسی) (تصمیم قانونی) | ۸ |
| ۴. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۴۳ هجری شمسی) | ۱۲ |
| بخش دوم - بررسی سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس بعد از پیروزی انقلاب | ۱۶ |
| ۱. آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳) | ۱۶ |
| ۲. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰) | ۲۴ |
| ۳. آیین‌نامه داخلی مجلس با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ (۱۳۹۱/۲/۱۹)، ۱۳۹۱/۲/۳۰ و | |
| ۱۳۹۵/۹/۱۶ | ۳۳ |
| جمع‌بندی و نتیجه‌گیری | ۳۹ |
| منابع و مأخذ | ۴۴ |
| پیوست‌ها | ۴۷ |



سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس (از سال ۱۲۸۵ تاکنون)

چکیده

گزارش حاضر با هدف بررسی سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس از زمان تشکیل اولین مجلس شورای ملی تاکنون انجام گرفته است. ویژگی‌های ساختاری که در این بخش مورد توجه قرار گرفته است شامل تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها، تعداد اعضای کمیسیون‌ها، وظایف کمیسیون‌ها، محدودیت‌های عضویت همزمان در کمیسیون‌ها و کمیته‌های فرعی می‌باشد.^۱ برای این منظور تلاش شده تا تغییرات کمیسیون‌ها با استناد به آیین‌نامه‌های داخلی مجلس، بررسی اسناد کمیسیون‌ها، بررسی مشروح مذاکرات مجلس و کتاب‌های موجود در این زمینه بررسی شود. نتایج مطالعه صورت گرفته نشان می‌دهد علیرغم تغییرات زیادی که در ساختار کمیسیون‌های مجلس طی ادوار مختلف صورت گرفته، وجوه تشابه بسیاری نیز در آن مشاهده می‌شود. کارکرد نظارتی در کنار کارکرد تقنینی، وجود کمیسیون‌های تخصصی هم‌عرض وزارتخانه‌های دولتی، وجود کمیسیون‌های خاص، مخصوص و کمیسیون‌هایی متناسب با صلاحیت هر یک از وزارتخانه‌ها، محدودیت عضویت همزمان در بیش از یک کمیسیون، منع هیئت رئیسه از عضویت در کمیسیون‌های دائمی و بعضاً منع عضویت در کمیسیون دیوان محاسبات و امور مالی مجلس، از نقاط اشتراکی است که تقریباً در تمامی آیین‌نامه‌های قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ملاحظه می‌شود.

مقدمه

تشکیل کمیسیون‌های مجلس نخستین بار در ماده (۴۹) اولین نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۵ هجری شمسی) تحت عنوان «انجمن‌های تحقیق» مورد توجه قرار گرفت. در این نظامنامه مقصود از انجمن تحقیق هیئتی بود که اعضای مجلس برای رسیدگی مطلب به‌خصوص از میان خود انتخاب می‌کردند که برحسب ضرورت و لزوم می‌توانست موقت یا دائمی باشد. با تصویب دومین نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ هجری شمسی) عنوان انجمن‌های تحقیق قانوناً به کمیسیون تغییر یافت و کمیسیون‌ها رفته‌رفته تخصصی‌تر شدند. فلسفه شکل‌گیری کمیسیون‌ها از همان آغاز به‌کار نخستین مجلس شورای

۱. برگرفته از حسن وکیلان، گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۰.

ملی تاکنون بررسی تخصصی موضوعات، تقسیم کار، تسهیل کار قانونگذاری و جلوگیری از اتلاف وقت بوده است. اختیار وضع بعضی از قوانین، تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت،^۱ بررسی و اصلاح و تکمیل لوایح دولت و طرح‌های قانونی^۲ از جمله کارکردهایی است که به موجب قوانین برعهده کمیسیون‌ها نهاده شده است. علیرغم اینکه هدف اولیه از شکل‌گیری کمیسیون‌ها از ابتدا تاکنون مشترک بوده، ولی ساختار کمیسیون‌ها در ادوار مختلف دستخوش تغییرات بسیار زیادی شده‌اند. به نظر می‌رسد بررسی تحولات صورت گرفته در ساختار کمیسیون‌ها می‌تواند به شناخت دقیق‌تر عملکرد مجلس و بهبود آن کمک کند. به همین منظور در این مطالعه تلاش شده تا تحولات صورت گرفته در ساختار کمیسیون‌ها از زمان تصویب نخستین نظامنامه مجلس شورای ملی تاکنون از منظر پنج مؤلفه ساختاری زیر مورد بررسی قرار گیرد:

- تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها؛
- تعداد اعضای کمیسیون‌ها؛
- وظایف کمیسیون‌ها؛
- محدودیت‌های عضویت همزمان در کمیسیون‌ها؛
- کمیته‌های فرعی.

بخش اول - بررسی سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس قبل از پیروزی انقلاب

۱. نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵ هجری شمسی)

۱-۱. تعداد و ماهیت انجمن‌های تحقیق

فرمان مشروطیت در ۱۳ مردادماه ۱۲۸۵ خورشیدی برابر با ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۳۲۴ توسط مظفرالدین‌شاه صادر شد، نخستین مجلس شورای ملی در ۱۸ شعبان همان سال افتتاح شد و در ۲۵ مهرماه ۱۲۸۵ برابر با ۲۹ شعبان ۱۳۲۴ قمری «نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران» به تصویب رسید. در این نظامنامه صراحتاً نامی از کمیسیون برده نشده است، اما به نظر می‌رسد منظور از عبارت «انجمن تحقیق» که در فصل ششم ذیل عنوان «در طریقه تشکیل انجمن‌های

۱. طبق اصل هشتادوپنجم قانون اساسی «...مجلس نمی‌تواند اختیار قانونگذاری را به شخص یا هیئت‌ها واگذار کند ولی در موارد ضروری می‌تواند اختیار وضع بعضی از قوانین را با رعایت اصل هفتادودوم به کمیسیون‌های داخلی خود تفویض کند، در صورت این قوانین در مدتی که مجلس تعیین می‌نماید به صورت آزمایشی اجرا می‌شود و تصویب نهایی آنها با مجلس خواهد بود. همچنین مجلس شورای اسلامی می‌تواند تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت را با رعایت اصل هفتادودوم به کمیسیون‌های ذریبیط واگذار کند یا اجازه تصویب آنها را به دولت بدهد...».

۲. به موجب ماده (۲۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱) به منظور بررسی و اصلاح و تکمیل لوایح دولت و طرح‌های قانونی که نمایندگان یا شوراهای عالی استان‌ها بر طبق اصول هفتادوچهارم و یکصدودوم قانون اساسی به مجلس می‌دهند و به منظور تهیه و تمهید طرح‌های لازم و انجام وظایف دیگری که برطبق قانون برعهده مجلس گذاشته شده است کمیسیون‌هایی در مجلس تشکیل می‌گردد.



تحقیق و سپردن مطلب به آنها» (ماده (۴۹))^۱ به آن اشاره شده همان کمیسیون است. در این نظامنامه مقصود از انجمن تحقیق هیئتی بود که اعضای مجلس برای رسیدگی مطلب به خصوص از میان خود انتخاب می‌کردند که برحسب ضرورت و لزوم می‌توانست موقتی یا دائمی باشد. اگرچه در این نظامنامه از واژه «انجمن تحقیق» معادل واژه «کمیسیون» استفاده شده است، اما بررسی مشروح مذاکرات مجلس در جلسه علنی روز ۲۴ شوال ۱۳۲۴ نشان می‌دهد که نمایندگان همچون صنایع الدوله، نخستین رئیس مجلس از واژه کمیسیون نیز در کنار واژه انجمن تحقیق استفاده کرده است.^۲

در نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران در خصوص تعداد انجمن‌های تحقیق مشخصاً مطلبی عنوان نشده و تنها انجمن تحقیقی که نام آن در نظامنامه عنوان شده «انجمن تحقیق عرایض» می‌باشد که در فصل هفتم نظامنامه ذیل عنوان «در انجمن تحقیق عرایض»^۳ به آن پرداخته شده است. در واقع گرچه نام انجمن‌های تحقیق مختلف در نظامنامه ارائه نشده است، اما به استناد ماده (۴۹) نظامنامه مذکور انجمن‌های تحقیق متعددی وجود داشته و می‌توانسته تشکیل شود که یکی از آنها انجمن تحقیق عرایض بوده است.

با استناد به مطالعات انجام شده به نظر می‌رسد در کنار انجمن تحقیق عرایض، انجمن‌های تحقیقی همچون مالی، عدلیه، داخله و خارجه جزء اولین انجمن‌های تحقیقی بودند که در مجلس شورای ملی شکل گرفتند. علاوه بر آن از بررسی مشروح مذاکرات مجلس چنین به نظر می‌رسد که در مجلس اول انجمن‌های تحقیق مجلس به دو صورت دائمی و مخصوص (فوق‌العاده) تشکیل می‌شدند. انجمن‌های تحقیق دائمی یا ثابت که معمولاً به تعداد وزارتخانه‌ها بودند و انجمن‌های تحقیق مخصوص (فوق‌العاده) که برای امور معین تشکیل می‌شدند.

۲-۱. تعداد اعضای انجمن‌های تحقیق

در رابطه با تعداد اعضای انجمن‌های تحقیق در ماده (۵۰) نظامنامه چنین آمده است:

«در موقع تشکیل انجمن اول باید تعیین کنند که برای انجام کاری که موضوع تحقیق است چند نفر اجزا لازم است و بعد از تعیین عده اجزا شروع به انتخاب کنند و طریقه انتخاب آن است که رئیس اسامی اشخاصی را که برای عضویت انجمن صلاحیت دارند معین کرده به مجلسیان اظهار می‌کند اگر قبول کردند همان اشخاص اعضای انجمن خواهند بود والا هرکدام مقبول مجلسیان نباشد به حکم اکثریت تبدیل می‌شود».

۱. فصل ششم- در طریقه تشکیل انجمن‌های تحقیق و سپردن مطالب به آنها- ماده (۴۹)- مقصود از انجمن تحقیق هیئتی است که اعضای مجلس برای رسیدگی مطلب به خصوص از میان خود انتخاب می‌کنند و آن برحسب ضرورت و لزوم موقتی یا دائمی خواهد بود.
۲. این مجلس سه هیئت کمیسیون لازم دارد، یکی کمیسیون برای تحقیق تشکیل شده، یکی برای اصلاح عدلیه و یکی برای اصلاح مالی و کلیه این امور باید در آن انجمن‌ها تسویه و تنقیح شده و به مجلس اظهار شود.

۳-۱. وظایف انجمن‌های تحقیق

همان‌گونه که قبلاً هم ذکر شد به استناد ماده (۴۹) «در طریقه تشکیل انجمن‌های تحقیق و سپردن مطلب» انجمن‌های تحقیق دیگری نیز بوده‌اند که معمولاً به تعداد وزارتخانه‌ها بوده و وظایف مختلفی را برعهده داشته‌اند، اما تنها انجمن تحقیقی که نام آن در نظامنامه آورده شده است انجمن تحقیق عرایض است که در فصل هفتم به آن اشاره شده است. درخصوص وظایف این انجمن تحقیق در ماده (۵۹) نظامنامه چنین آمده است:

«چون عده عرایض به مجلس از طرف مردم غالباً زیاد خواهد بود لذا برای رسیدگی به عرایض یک انجمن تحقیق عرایض برقرار می‌شود این انجمن عرایضی را که لیاقت مذاکره در مجلس داشته باشند عیناً به مجلس اظهار می‌دارد و از سایر عرایض هفته‌ای یک مرتبه فهرستی ترتیب داده با اشاره به خلاصه آنها به عرض مجلس خواهد رسانید».

۴-۱. محدودیت عضویت همزمان در انجمن‌های تحقیق

هرچند آیین‌نامه عملکرد انجمن‌ها در مجلس اول اگر هم وجود داشته باشد در دسترس نیست، اما به نظر می‌رسد عضویت افراد در بیش از یک انجمن تحقیق امری مجاز بوده است. به‌عنوان مثال در مجلس اول افرادی همچون سیدحسن تقی‌زاده، شیخ ابراهیم زنجانی، ولی‌الله نصر، مخبرالملک، امین‌الضرب و غیره در چند انجمن عضویت داشتند.

قبل از تصویب دومین نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی احتشام‌السلطنه جهت انتظام امور انجمن‌های تحقیق ثابت مجلس را تأسیس کرده بود. وی با برقرار نمودن هفت انجمن تحقیق بسیاری از کارهای مجلس را در انجمن‌ها متمرکز ساخت. مهمترین آنها انجمن تحقیق «لوائح قانونی» بود. شش انجمن تحقیق دیگر مشتمل بر انجمن‌های تحقیق عدلیه، مالیه، داخله، عرایض، اداره مجلس بودند. علاوه بر آن انجمن تحقیق دائمی «انتخابات» را ایجاد کرد که کار انتخاب نمایندگان ولایات را به انجام رساند. وظیفه انجمن تحقیق عدلیه رسیدگی به امور محاکم، وظیفه انجمن تحقیق عرایض رسیدگی به شکایات و عریضه‌های مردمی، وظیفه انجمن تحقیق لوائح قانونی ملاحظه قوانین ادارات دولتی و تنقیح آنان، وظیفه انجمن تحقیق مالیه نیز تهیه نقشه اصلاح مالیه و جمع و خرج دولتی از جغرافیا و ممیزی املاک و تعداد نفوس و ترتیب رسیدگی به اراضی و مالیات تعیین شده بود.^۱

۱. فریدون آدمیت، ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران، تهران، نشر گستره، ۱۳۸۷.



جدول ۱. ساختار انجمن‌های تحقیق براساس نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران
(۱۲۸۵ هجری شمسی)

| محدودیت عضویت همزمان | تعداد اعضا | تعداد و ماهیت انجمن‌ها |
|-------------------------|--|---|
| محدودیتی وجود نداشت. | تعداد مشخصی عنوان نشده است و با استناد به ماده (۵۰) تعداد اعضا به موضوع تحقیق برای انجام کار توسط انجمن بستگی دارد. | براساس نظامنامه یک انجمن موسوم به تحقیق عرایض (ماده (۴۹)) و براساس مستندات هفت کمیسیون مشتمل بر کمیسیون‌های عدلیه، مالیه، عرایض، امور داخله، اداره مجلس، کمیسیون لوائح قانونی و کمیسیون دائمی انتخابات وجود داشته است. |

۲. نظامنامه داخلی مجلس (مصوب ۱۲۸۸ هجری شمسی)

با تصویب نظامنامه داخلی مجلس در تاریخ ۱۲۸۸ هجری شمسی، نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۱۲۸۵ هجری شمسی منسوخ شد. با تصویب این نظامنامه عنوان انجمن‌های تحقیق قانوناً به کمیسیون تغییر یافت و لذا از این پس در این گزارش به جای واژه «انجمن تحقیق» عنوان «کمیسیون» به کار رفته است.

۲-۱. تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها

براساس نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸)، کمیسیون‌های مجلس به شرح زیر است:
هفت کمیسیون به استناد ماده (۱۵) مشتمل بر کمیسیون خارجه، داخله، نظام، عدلیه، قوانین مالیه، معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، پست و تلگراف و فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع می‌باشد.
علاوه بر آن کمیسیون محاسبات مجلس (ماده (۱۶))،^۱ کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷))، کمیسیون مبتکرات (ماده (۱۷))،^۲ کمیسیون بودجه (ماده (۱۸))^۳ نیز در نظامنامه مذکور پیش‌بینی شده بود.
کمیسیون مخصوص: علاوه بر کمیسیون‌های اشاره شده به موجب ماده (۲۱) به ملاحظه اهمیت طرح یا لایحه قانونی از هر شعبه یک یا دو یا سه نفر برای عضویت کمیسیون مخصوص آن طرح یا لایحه می‌توانند انتخاب شوند.

در سال ۱۳۰۵ به موجب قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه، تعداد کمیسیون‌های مجلس به هشت کمیسیون افزایش یافت، به علاوه چهار کمیسیون محاسبات، عرایض و مرخصی، مبتکرات و بودجه که تغییری پیدا نکردند. بر این اساس تعداد کمیسیون‌ها به ۱۲ کمیسیون رسید. این کمیسیون‌ها مشتمل بر کمیسیون امور خارجه، کمیسیون داخله، کمیسیون نظام، کمیسیون عدلیه، کمیسیون قوانین مالیه، کمیسیون معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، کمیسیون پست و تلگراف، کمیسیون فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع بودند.

۱. ماده (۱۶) - در ابتدای هر دوره اجلاسیه سالیانه هریک از شعبات یک نفر عضو برای کمیسیون محاسبات مجلس معین می‌نماید و تمام محاسبات مراجعه به مجلس به عهده این کمیسیون است چنان‌که ذکر خواهد شد هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه نمی‌تواند در این کمیسیون به سمت عضویت معین شود.
۲. ماده (۱۷) - در رأس هر سه ماه در موقع تجدید شعبات یک کمیسیون ۶ نفری موسوم به کمیسیون عرایض و مرخصی و یک کمیسیون دیگری مرکب از ۶ یا ۱۲ نفر موسوم به کمیسیون مبتکرات معین می‌شود.
۳. ماده (۱۸) - یک کمیسیون موسوم به کمیسیون بودجه مرکب از ۱۸ نفر در اول هر دوره اجلاسیه از شعبات معین می‌شود.

درواقع در این سال کمیسیون «پست و تلگراف و فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع» به دو کمیسیون «پست و تلگراف» و کمیسیون «فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع» تفکیک شد.

در سال ۱۳۰۹ به موجب قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی، تعداد کمیسیون‌ها به تعداد و اسم هر وزارتخانه تعیین شد.^۱ با توجه به اینکه تعداد وزارتخانه‌ها در آن سال ۹ عدد و مشتمل بر اقتصاد، طرق و شوارع، جنگ، امور خارجه، معارف و اوقاف، داخله، مالیه، عدلیه و پست و تلگراف بوده، تعداد کمیسیون‌ها نیز متناظر با آن بوده است. بر این اساس تعداد کمیسیون‌ها به سیزده رسید.

۲-۲. تعداد اعضای کمیسیون‌ها

به موجب این قانون کمیسیون‌های خارجه، داخله، نظام، عدلیه، قوانین مالیه، معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، پست و تلگراف و فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع بنا به نظر مجلس ۶ الی ۱۲ عضو داشت. البته به موجب قانون تبصره الحاقی به ماده (۱۵) نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی (۱۳۰۸)، تعداد اعضای کمیسیون قوانین عدلیه هجده نفر تعیین شد. تعداد اعضای کمیسیون‌های محاسبات مجلس، کمیسیون عرایض و مرخصی، کمیسیون مبتکرات و کمیسیون بودجه در مواد (۱۶)، (۱۷) و (۱۸) قانون ارائه شده است. بر این اساس کمیسیون محاسبات مجلس (ماده (۱۶)) ۶ عضو و به تعداد شعب، کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷)) ۶ عضو، کمیسیون مبتکرات (ماده (۱۷)) ۶ الی ۱۱ عضو، کمیسیون بودجه (ماده (۱۸)) هجده عضو دارند. در سال ۱۳۰۹ به موجب قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی مصوب شد که تعداد اعضای هریک از کمیسیون‌ها را قبل از انتخاب مجلس تعیین خواهد کرد.

۲-۳. وظایف کمیسیون‌ها

علیرغم وجود کمیسیون‌های مختلف و وظایف متنوعی که برعهده هریک از آنها قرار داشت، تنها کمیسیونی که وظایف آن در قانون مذکور مطرح شده کمیسیون بودجه بود که در ماده (۱۸) به آن پرداخته شده بود. وظایف کمیسیون بودجه شامل بررسی تمام مطالب راجع به بودجه سال بعد و تمام لوائح یا طرح‌های قانونی که موجب تغییر دخل و خرج سال بعد است، تعیین شده بود.

۲-۴. محدودیت عضویت همزمان در کمیسیون‌ها

در نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ هجری شمسی) محدودیت‌هایی در خصوص عضویت همزمان در بیش از یک کمیسیون اعمال شد که البته استثنائاتی در آن عنوان شد. به موجب ماده (۲۷) نظامنامه هیچ‌یک از نمایندگان نمی‌توانستند در زمان واحد در بیش از دو کمیسیون که مشغول کار بودند، عضویت داشته باشد به‌استثنای کمیسیون تحقیق انتخاب و کمیسیون محاسبات مجلس که از این قاعده مستثنا بودند.

۱. قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی - مجلس هر ۶ ماه همزمان با تجدید انتخاب هیئت رئیسه به تعداد و اسم هر وزارتخانه کمیسیونی را از میان خود به طریق انتخاب جمعی معین نماید. عده اعضای هریک از کمیسیون‌ها را قبل از انتخاب مجلس تعیین خواهد کرد.



جدول ۲. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ هجری شمسی)

| قانون / اصلاحات | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضا | محدودیت عضویت همزمان |
|--|---|---|--|
| نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ شمسی) | تعداد ۷ کمیسیون (ماده (۱۵)): کمیسیون خارجه، داخله، نظام، عدلیه، قوانین مالیه، معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، پست و تلگراف و فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع به‌علاوه چهار کمیسیون محاسبات مجلس (ماده (۱۶))، کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷))، کمیسیون مبتکرات (ماده (۱۷))، کمیسیون بودجه (ماده (۱۸)) | کمیسیون‌های (ماده (۱۵)): ۶ الی ۱۲ عضو کمیسیون محاسبات مجلس (ماده (۱۶)) ۶ عضو و به تعداد شعب، کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷)) ۶ عضو، کمیسیون مبتکرات (ماده (۱۷)) ۶ الی ۱۱ عضو، کمیسیون بودجه (ماده (۱۸)) هجده عضو | هیچ‌یک از نمایندگان نمی‌توانند در زمان واحد در بیش از دو کمیسیون که مشغول کارند عضویت داشته باشند مگر در کمیسیون تحقیق انتخاب و کمیسیون محاسبات مجلس که از این قاعده مستثناست (ماده (۲۷)). |
| قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه (۱۳۰۵ هجری شمسی) | ۸ کمیسیون (اصلاح ماده (۱۵)): به‌علاوه چهار کمیسیون محاسبات، عرایض و مرخصی، مبتکرات و بودجه. بر این اساس تعداد کمیسیون‌ها به ۱۲ کمیسیون رسید. این کمیسیون‌ها مشتمل بر کمیسیون امور خارجه، کمیسیون داخله، کمیسیون نظام، کمیسیون عدلیه، کمیسیون قوانین مالیه، کمیسیون معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، کمیسیون پست و تلگراف، کمیسیون فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع بودند. در واقع در این سال کمیسیون «پست و تلگراف و فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع» به دو کمیسیون «پست و تلگراف» و کمیسیون «فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع» تفکیک شد. تفکیک کمیسیون «پست و تلگراف و فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع» به دو کمیسیون «پست و تلگراف» و کمیسیون «فواید عامه و فلاحت و تجارت و صنایع». | | |
| قانون تبصره الحاقی به ماده (۱۵) نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی (۱۳۰۸) | | اعضای کمیسیون قوانین عدلیه هجده نفر تعیین شد. | |
| قانون اصلاح ماده پانزدهم نظامنامه داخلی (۱۳۰۹) | تعداد کمیسیون‌ها به تعداد و اسم هر وزارتخانه تعیین شد. تعداد وزارتخانه‌ها در آن سال ۹ عدد و مشتمل بر اقتصاد، طرق و شوارع، جنگ، امور خارجه، معارف و اوقاف، داخله، مالیه، عدلیه و پست و تلگراف بوده است، تعداد کمیسیون‌ها نیز متناظر با آن بوده است. بر این اساس تعداد کمیسیون‌ها به ۱۳ کمیسیون رسید. | تعداد اعضای هر یک از کمیسیون‌ها را قبل از انتخاب مجلس تعیین خواهد کرد. | |

۳. آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی^۱ (۱۳۲۸ هجری شمسی) (تصمیم قانونی)

۳-۱. تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها

در سال ۱۳۲۸ مجدداً تغییراتی در ساختار کمیسیون‌ها ایجاد شد^۲ و کمیسیون‌های مجلس مشتمل بر کمیسیون‌های دائمی (ماده (۲۲))، کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص (ماده (۲۲)) شامل کمیسیون خاص (ماده (۳۹)) و کمیسیون مخصوص (ماده (۴۰)) به شرح زیر تعیین شد:

کمیسیون‌های دائمی: در این سال تعداد کمیسیون‌های دائمی به تعداد وزارتخانه‌ها تعیین شد (ماده (۲۲)) و بر این اساس تعداد کمیسیون دائمی به ۱۵ کمیسیون رسید. براساس قانون مذکور این کمیسیون‌ها مشتمل بر دادگستری (ماده (۴۷))، دارایی (ماده (۴۸))، کشور (ماده (۴۹))، فرهنگ (ماده (۵۰))، بهداشتی (ماده (۵۱))، راه (ماده (۵۲))، کشاورزی (ماده (۵۳))، بازرگانی، پیشه و هنر (ماده (۵۴))، پست و تلگراف و تلفن (ماده (۵۵))، نظام (ماده (۵۶))، خارجه (ماده (۵۷))، امور استخدامی (ماده (۵۸))، امور اجتماعی (ماده (۵۹))، عرایض (ماده (۶۰))، محاسبات و بودجه مجلس (ماده (۷۰)) بوده است که در هر سال مقارن انتخاب هیئت رئیسه در مجلس با رأی مخفی و اکثریت نسبی برای مدت یک سال انتخاب می‌شدند.^۳

سایر کمیسیون‌ها: براساس همین قانون تصویب شد که علاوه بر کمیسیون‌های مذکور مجلس می‌تواند در مورد احتیاج کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین انتخاب نماید (ماده (۲۲)). که این کمیسیون‌ها در مواد (۳۹) و (۴۰) با عناوین کمیسیون خاص و کمیسیون مخصوص عنوان شده‌اند. بر همین اساس به موجب ماده (۳۹) تشکیل کمیسیونی خاص برای «لوايح و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد» پیش‌بینی شد^۴ و براساس ماده (۴۰) کمیسیون مخصوصی به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان که از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر برای عضویت پیش‌بینی شد.^۵

۱. تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی مصوب ۲۵ اردیبهشت‌ماه ۱۳۲۸.
 ۲. براساس تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی مصوب ۲۵ اردیبهشت‌ماه ۱۳۲۸ ماده واحده آیین‌نامه داخلی مجلس که به تصویب کمیسیون مخصوص رسیده با اصلاحات به‌عنوان آزمایش موقتاً به‌موقع اجرا گذارده می‌شود. برخی مواد این قانون براساس تصمیم قانونی دایر به تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت اصلاحات تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی (۱۶ خردادماه ۱۳۲۹) اصلاح شد.
 ۳. ماده (۲۲) - کمیسیون‌ها به عده وزارتخانه‌ها به انضمام کمیسیون‌های عرایض و بودجه و کمیسیون محاسبات مجلس و کمیسیون امور استخدام و کمیسیون امور اجتماعی در هر سال مقارن انتخاب هیئت رئیسه در مجلس با رأی مخفی و اکثریت نسبی برای مدت یک سال انتخاب می‌شوند عده اعضای کمیسیون‌ها به استثنای کمیسیون عرایض و محاسبات که ۶ نفر خواهند بود مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ الی ۱۸ نفر خواهد بود. علاوه بر کمیسیون‌های مذکور مجلس می‌تواند در مورد احتیاج کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین انتخاب نماید.
 ۴. ماده (۲۹) - در مورد لوايح و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد رئیس مجلس می‌تواند کمیسیون خاصی از کمیسیون‌های مربوطه تشکیل دهد و طرح یا لایحه را به آن کمیسیون ارجاع نماید. کمیسیون مزبور مانند کمیسیون‌های دیگر از بین اعضای خود رئیس و منشی و مخبر انتخاب می‌کند و پس از شور نتیجه رأی خود را به مجلس گزارش می‌دهد.
 ۵. به‌موجب ماده (۴۰) - قانون مزبور مجلس به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی می‌تواند به‌جای ارجاع به کمیسیون دائمی مربوطه با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان رأی بدهد که از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر برای عضویت کمیسیون مخصوصی جهت رسیدگی به آن طرح یا لایحه انتخاب شود.



۳-۲. تعداد اعضای کمیسیون‌ها

تعداد اعضای کمیسیون‌ها به استثنای کمیسیون عرایض و محاسبات که ۶ نفر بود، مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ الی ۱۸ نفر تعیین گردید (ماده (۲۲)).

همچنین به موجب ماده (۴۰)، تعداد اعضای کمیسیون مخصوصی که «به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی» پیش‌بینی شده بود از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر تعیین شد.

۳-۳. وظایف کمیسیون‌ها

فصل چهارم قانون مذکور به تشریح وظایف کمیسیون‌ها پرداخته است که در ادامه ارائه شده است: کمیسیون بودجه (ماده (۴۳)): رسیدگی به بودجه سال بعد، تعیین تکلیف لوایح و اعتبارات مربوط به سال جاری، رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی که موجب تغییر درآمد و هزینه همان سال است که بودجه آن به کمیسیون ارجاع شده، رسیدگی به لایحه تفریغ بودجه، رسیدگی به دیون و مطالبات دولت و انتقالات اموال دولتی و امتیازات.

کمیسیون دادگستری (ماده (۴۷)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به امور حقوقی (اعم از مدنی و جزایی و ثبتی و غیره، رسیدگی به اعلام جرم‌های مربوط به وزرا (طبق قانون محاکمه وزرا) و مربوط به نمایندگان مجلس (مطابق فصل دوازدهم این آیین‌نامه).

کمیسیون دارایی (ماده (۴۸)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به وضع مالیات‌ها و عوارض و نقل و انتقال اموال دولتی و امتیازات و معادن و یا تأسیس و ایجاد بانک‌ها و هر آنچه در عایدات دولت مؤثر است (به استثنای آنچه به موجب قوانین از مختصات انجمن‌های ایالتی و ولایتی و شهرداری‌هاست) و پیشنهاد الغا و تخفیف و تغییر تعرفه یا نرخ مالیات‌ها و عوارض.

کمیسیون کشور (ماده (۴۹)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به انتظامات عمومی و ژاندارمری و شهربانی و امور مربوط به تقسیمات کشور و امور مربوط به قانون عمران و اسکان عشایر و شهرداری‌ها و آمار و ثبت احوال و قوانین مربوط به انتخابات و انجمن‌های ایالتی و ولایتی و امثال آنها. کمیسیون فرهنگ (ماده (۵۰)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به آموزش و پرورش و فرهنگ عمومی و کلیه امور علمی مربوط به مدارس دولتی و خصوصی اعم از قدیم و جدید و دانشگاه‌ها و آموزشگاه‌ها و تشکیلات مذهبی و اوقات و امتیازات علمی و گواهینامه‌ها و نشان‌ها و امور مربوط به شورای عالی فرهنگ و جراید و نشریات و کتابخانه‌ها و موزه‌ها و حفريات و عتیقات و هنرهای زیبا و تربیت‌بدنی و امثال آنها.

کمیسیون بهداشتی (ماده (۵۱)): رسیدگی به کلیه لوایح و طرح‌های قانونی مربوط به بهداشت عمومی و بیمارستان‌ها و تیمارستان‌ها و زایشگاه‌ها و درمانگاه‌ها و داروخانه‌ها و قرنطینه‌ها و بهداشتی زندان‌ها و کلیه امور مربوط به بهداشت و امور مربوط به معاونت عمومی کشور.

کمیسیون راه (ماده (۵۲)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی مربوط به ساختمان راه‌آهن و راه‌های شوسه و پل‌ها و بندرها و حفر تونل و کلیه امور مربوط به طرق و شوارع کشور و همچنین هواپیمایی کشوری و کشتیرانی. وظایف کمیسیون کشاورزی (ماده (۵۳)) عبارت است از رسیدگی به لوایح و طرح‌های مربوط به کشاورزی و مزارع نمونه و امور آبیاری و سدسازی و دفع آفات نباتی و حیوانی و تبدیل و اصلاح بذر و امور راجع به کشاورزی عمومی و جنگل‌بانی و باغداری و دامپروری و

صید و همچنین بانک‌های کشاورزی و کلیه امور دیگر که مربوط به توسعه و ترقی کشاورزی باشد.

کمیسیون بازرگانی و پیشه و هنر (ماده (۵۴)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های مربوط به امور اقتصادی و بازرگانی از قبیل شرکت‌ها و بانک‌ها و اتاق‌های بازرگانی و کلیه کارخانجات کشور و صنایع و امتیازات داخلی و معادن و معاهدات بازرگانی و امثال آن.

کمیسیون پست و تلگراف و تلفن (ماده (۵۵)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های مربوط به پست زمینی و هوایی و دریایی و تلگراف و تلفن و بی‌سیم و رادیو و رادار و امثال آن.

کمیسیون نظام (ماده (۵۶)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های مربوط به نیروی زمینی و دریایی و هوایی و امور مربوط به سربازگیری و هر آنچه مربوط به وظایف و صلاحیت وزارت جنگ از قبیل استخدام افسران و امور آموزشگاه‌ها و دانشکده‌های نظامی و امثال آن باشد به غیر از قوانین محاکمات نظامی که داخل حدود صلاحیت کمیسیون دادگستری است.

کمیسیون خارجه (ماده (۵۷)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی مربوط به عهدنامه‌ها و مقاوله‌نامه‌ها و قراردادهای با ممالک خارجه و امتیازات خارجی و استخدام اتباع خارجه و گذرنامه‌ها و تابعیت و تأسیس سفارتخانه‌ها و کنسولخانه‌ها و هر نوع هیئت‌های اعزامی و مسائل مربوط به سازمان وزارت خارجه و سایر امور راجع به روابط با دول خارجه و اصول سیاست خارجی ایران و نظارت در سیاست خارجی دولت و استماع گزارش وزیر امور خارجه راجع به جریان سیاست خارجی مملکت لااقل یک مرتبه در هر ماه.

کمیسیون امور استخدامی (ماده (۵۸)): رسیدگی به لوایح قانونی مربوط به قوانین استخدامی و تصویب سازمان وزارتخانه‌ها با جلب نظر هریک از کمیسیون‌های مربوطه.

کمیسیون امور اجتماعی (ماده (۵۹)): رسیدگی به لوایح مربوط به کار و بیمه کارگران و حدود وظایف و تکالیفی که قانون برای کارفرما و کارگر و مالک و زارع و روابط آنها با هم معین کرده است و سایر امور اجتماعی کشور از قبیل امور مربوط به سینماها و تئاترها و تبلیغات و بیمه اجتماعی و اخلاقیات و بیکاری و فحشا و جنایات و امثال آن.

کمیسیون عرایض (ماده (۶۰)): رسیدگی و ترتیب اثر دادن به عرایض و شکایات که از ناحیه مردم به مجلس می‌رسد و همچنین انجام تکالیفی که به موجب قوانین خاص به آن کمیسیون محول است.

کمیسیون محاسبات و بودجه مجلس (ماده (۷۰)): تحقیق و تصفیه کلیه محاسبات و رسیدگی در بودجه سالیانه و مخارج و اعتبارات اضافی مجلس که از طرف مجلس ارجاع می‌شود و تقدیم گزارش آن برای تصویب مجلس شورای ملی، رسیدگی و مذاقه در لایحه تفریغ بودجه مجلس که باید حتماً پس از تطبیق بودجه با اسناد خرج گزارش آن را تا چهار ماه پس از خاتمه دوره عمل سال مالی به مجلس شورای ملی تقدیم نماید، نظارت و مراقبت در اجرای مقررات بودجه مصوب مجلس، بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای ملی از هر نوع و هر قبیل، تقدیم گزارش‌های سه‌ماهه راجع به امور محاسباتی و وضع اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای ملی، تقدیم گزارش جامع سالیانه راجع به انجام وظایف محوله، رسیدگی به امور مرخصی و جرائم نمایندگان مجلس به ترتیبی که در فصل ۱۳ مربوط به مرخصی و غیبت مندرج است، رسیدگی به حساب صندوق جرائم.



۴-۳. محدودیت عضویت همزمان در کمیسیون‌ها

به موجب این قانون^۱ در سال ۱۳۲۸ محدودیت عضویت همزمان در بیش از یک کمیسیون به «بیش از سه کمیسیون» تغییر یافت^۲ (ماده (۲۶)) و علاوه بر آن اعضای هیئت رئیسه از عضویت در کمیسیون محاسبات منع شدند^۳ (ماده (۲۱)). براساس ماده (۲۵) هر نماینده‌ای ملزم شده بود حداقل عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که انتخاب و تعیین می‌شود قبول نماید.

جدول ۳. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه

مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸ هجری شمسی)

| محدودیت عضویت همزمان | تعداد اعضا | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون/اصلاحات |
|--|--|---|---|
| محدودیت عضویت همزمان در بیش از یک کمیسیون به «بیش از سه کمیسیون» تغییر یافت (ماده (۲۶)) | تعداد اعضای همه کمیسیون‌ها ۱۲ الی ۱۸ نفر، کمیسیون عرایض و محاسبات ۶ نفر، تعداد اعضای کمیسیون مخصوصی که به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه پیش‌بینی شده بود از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر (ماده (۴۰)) | ۱۵ کمیسیون دائمی مشتمل بر دادگستری (ماده (۴۷))، دارایی (ماده (۴۸))، کشور (ماده (۴۹))، فرهنگ (ماده (۵۰))، بهداری (ماده (۵۱))، راه (ماده (۵۲))، کشاورزی (ماده (۵۳))، بازرگانی، پیشه و هنر (ماده (۵۴))، پست و تلگراف و تلفن (ماده (۵۵))، نظام (ماده (۵۶))، خارجه (ماده (۵۷))، امور استخدامی (ماده (۵۸))، امور اجتماعی (ماده (۵۹))، عرایض (ماده (۶۰))، محاسبات و بودجه مجلس (ماده (۷۰)) | تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸) |
| محدودیت عضویت همزمان در کمیسیون محاسبات منع شدند (ماده (۲۱)). براساس ماده (۲۵) هر نماینده‌ای ملزم شده بود حداقل عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که انتخاب و تعیین می‌شود قبول نماید. | | -کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین در مورد احتیاج (ماده (۲۲)). -تشکیل کمیسیونی خاص برای لوایح و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد (ماده (۳۹)) تشکیل کمیسیون مخصوصی به ملاحظه اهمیت طرح یا لایحه قانونی (ماده (۴۰)) | |

۱. تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی مصوب ۲۵ اردیبهشت‌ماه ۱۳۲۸.
۲. ماده (۲۶) - هیچ‌یک از نمایندگان حق عضویت بیش از سه کمیسیون دائمی را نخواهند داشت و در صورتی که اتفاقاً برای عضویت بیشتر از سه کمیسیون دائمی انتخاب شوند هیئت نظارت انتخاب کمیسیون‌ها با رضایت نماینده منتخب نام او را از کمیسیون یا کمیسیون‌های اضافی حذف و نماینده‌ای را که بعد از او اکثریت دارد به‌جای وی معین می‌کند (اصلاحات براساس تصمیم قانونی دایر به تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت اصلاحات تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی - مصوب ۱۶ خردادماه ۱۳۲۹).
۳. ماده (۲۱) - هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه نمی‌تواند به عضویت کمیسیون محاسبات انتخاب شود.

۴. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۴۳ هجری شمسی)^۱

۴-۱. تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها

ماده (۲۰) قانون فوق به کمیسیون‌ها و طرز انتخاب آنها پرداخته است. بر این اساس کمیسیون‌های مجلس مشتمل بر کمیسیون‌های دائمی و سایر کمیسیون‌ها به شرح زیر می‌باشد:

کمیسیون‌های دائمی: کمیسیون‌های دائمی به تعداد وزارتخانه‌ها مشتمل بر کشور، فرهنگ و هنر، آموزش و پرورش، بهداشتی، راه، کشاورزی، اقتصاد، پست و تلگراف و تلفن، نظام (جنگ)، امور خارجه، کار و امور اجتماعی، اطلاعات، آب و برق، آبادانی و مسکن (ماده (۴۴)) به انضمام هفت کمیسیون بودجه، عرایض، محاسبات مجلس، سازمان‌های اداری و استخدام، برنامه، رسیدگی به سؤالات و کمیسیون همکاری مجلسین تعیین گردید.

در این سال کمیسیون امور استخدام به کمیسیون سازمان‌های اداری و استخدام تغییر نام یافت و سه کمیسیون برنامه، رسیدگی به سؤالات و همکاری مجلسین به کمیسیون‌های قبل اضافه شد. تعداد اعضای کمیسیون‌های اشاره شده به استثنای کمیسیون‌های عرایض و محاسبات که ۶ نفر تعیین شده بود، مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ نفر به بالا تعیین شد. علاوه بر کمیسیون‌های ذکر شده، مجلس می‌تواند در موارد لازم کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین انتخاب نماید.

در ۱۸ تیرماه ۱۳۴۷ تصمیم قانونی دایر به اصلاح پاره‌ای از مواد آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی به تصویب رسید. یکی از موادی که در این قانون اصلاح شد ماده (۲۰) بود. براساس اصلاحیه جدید عنوان کمیسیون «سازمان‌های اداری و استخدام» به کمیسیون «امور استخدام و سازمان‌های اداری» تغییر یافت. در واقع تا سال ۱۳۴۷ تعداد کمیسیون‌های دائمی به تعداد وزارتخانه‌ها به علاوه هفت کمیسیون عرایض، بودجه، برنامه، محاسبات مجلس، امور استخدام و سازمان‌های اداری، رسیدگی به سؤالات و کمیسیون همکاری مجلسین تعیین شده بود.

سایر کمیسیون‌ها: براساس همین قانون تصویب شد که علاوه بر کمیسیون‌های مذکور مجلس می‌تواند در مورد احتیاج کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین انتخاب نماید (ماده (۲۰)). همچنین براساس این قانون تشکیل کمیسیونی خاص برای لویج و طرح‌هایی که «ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد» نیز پیش‌بینی شد (ماده (۵۳))^۲ و کمیسیون مخصوصی «به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی» با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان که از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر برای عضویت تعیین شد (ماده (۵۴))^۳.

۱. تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳ هجری شمسی).
۲. ماده (۵۲) - در مورد لویج و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون معینی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد رئیس مجلس می‌تواند کمیسیون خاصی منتخب از کمیسیون‌های مربوط تشکیل دهد و طرح یا لایحه را به آن کمیسیون ارجاع نماید. کمیسیون مزبور مانند کمیسیون‌های دیگر از بین اعضای خود رئیس و نایب رئیس و منشی و مخبر انتخاب می‌کند و پس از شور، نتیجه رأی خود را به مجلس گزارش می‌دهد.

۳. ماده (۵۴) - مجلس به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی می‌تواند به جای ارجاع به کمیسیون دائمی مربوط با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان رأی دهد که از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر برای عضویت کمیسیون خاص جهت رسیدگی به آن طرح یا لایحه انتخاب شود به این کیفیت که بعد از توضیح مختصر رئیس مجلس با یکی از امضاکنندگان و نطق مختصر یک مخالف و یک موافق (در حدود پنج دقیقه) به لزوم انتخاب مزبور رأی گرفته می‌شود و هرگاه طرح یا لایحه قانونی مشابهی پیشنهاد شود ارجاع آن از طرف رئیس مجلس به همان کمیسیون در جلسه علنی اعلام می‌گردد.



۲-۴. تعداد اعضای کمیسیون‌ها

در این قانون آمده است تعداد اعضای کمیسیون‌های مجلس به استثنای کمیسیون‌های عرایض و محاسبات که ۶ نفر است مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ نفر به بالا خواهد بود (ماده (۲۰)). همچنین براساس ماده (۵۴) تعداد اعضای کمیسیون مخصوصی که «به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی» با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان پیش‌بینی شده بود از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر تعیین شد.

۳-۴. وظایف کمیسیون‌ها

وظایف کمیسیون‌ها به‌طور مشخص در مواد (۲۹) تا (۴۴) قانون آیین‌نامه داخلی (۱۳۴۳) مطرح شده است. بر این اساس وظایف کمیسیون‌های دارای دادگستری، امور استخدام و سازمان‌های اداری، عرایض، محاسبات و بودجه مجلس، برنامه، رسیدگی به سؤالات و تحقیق انتخاب و همچنین وظیفه کمیسیون‌های کشور، فرهنگ و هنر، آموزش و پرورش، بهداشت، راه، کشاورزی، اقتصاد، پست و تلگراف و تلفن، نظام (جنگ)، امور خارجه، کار و امور اجتماعی، اطلاعات، آب و برق، آبادانی و مسکن تعیین شده است.

وظایف کمیسیون‌های دارای (ماده (۲۰)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به وضع مالیات‌ها و عوارض و مطالبات و نقل و انتقال اموال دولتی و امتیازات و معادن و وام‌ها و تأسیس و ایجاد بانک‌ها و هر آنچه در عایدات دولت مؤثر است (به استثنای آنچه به موجب قوانین از مختصات انجمن‌های ایالتی و ولایتی و شهرداری‌هاست) و پیشنهاد الغا و تخفیف و تغییر تعرفه یا نرخ مالیات‌ها و عوارض.

وظایف کمیسیون دادگستری (ماده (۳۰)): رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به کلیه امور حقوقی «کشوری و لشگری» (اعم از مدنی و جزایی و ثبتی و غیره)، رسیدگی به اعلام جرم‌های مربوط به وزرا (طبق قانون محاکمه وزرا) و مربوط به نمایندگان مجلس شورای ملی (مطابق فصل دوازدهم این آیین‌نامه).

وظایف کمیسیون امور استخدام و سازمان‌های اداری (ماده (۳۱)): رسیدگی به لوایح قانونی مربوط به امور تشکیلاتی و مقررات استخدامی و تصویب سازمان و اساسنامه وزارتخانه‌ها و ادارات و مؤسسات و بنگاه‌های دولتی اعم از کشوری و لشگری و استخدام مستخدمین اعم از داخلی و خارجی با جلب نظر هریک از کمیسیون‌های مربوط.

وظیفه کمیسیون عرایض (ماده (۳۲)): رسیدگی و ترتیب اثر دادن به عرایض و شکایات کتبی که از ناحیه مردم به مجلس می‌رسد و همچنین انجام تکالیفی که به موجب قوانین خاص به آن کمیسیون محول شده است.

وظایف کمیسیون محاسبات و بودجه مجلس (ماده (۳۹)): تحقیق و تسویه کلیه محاسبات و رسیدگی به بودجه سالانه و مخارج و اعتبارات اضافی مجلس که از طرف مجلس ارجاع می‌گردد و تقدیم گزارش آن برای تصویب مجلس شورای ملی، رسیدگی و مذاقه در لایحه تفریح بودجه مجلس که باید حتماً پس از تطبیق بودجه با اسناد خرج گزارش آن را تا چهار ماه پس از خاتمه دوره عمل سال مالی به مجلس شورای ملی تقدیم نماید، نظارت و مراقبت در اجرای مقررات بودجه مصوب مجلس، بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای ملی از هر نوع و هر قبیل، تقدیم گزارش‌های ۶ ماهه راجع به امور محاسباتی و وضع اموال و اشیای

منقول مجلس شورای ملی به هیئت رئیسه مجلس، تقدیم گزارش جامع سالانه راجع به انجام وظایف محوله به مجلس شورای ملی، رسیدگی به امور مرخصی و جرائم نمایندگان مجلس به‌ترتیبی که در فصل مربوط به مرخصی و غیبت مندرج است، رسیدگی به حساب صندوق جرائم.

وظایف کمیسیون برنامه (ماده (۴۱)): رسیدگی به کلیه لوایح و طرح‌های مربوط به سازمان برنامه. وظیفه کمیسیون رسیدگی به سؤالات (ماده (۴۲)): رسیدگی و تحقیق نسبت به سؤالاتی که از مجلس به آن کمیسیون ارجاع شده و تهیه گزارش جهت طرح در مجلس. وظیفه کمیسیون انتخابات (ماده (۴۳)): رسیدگی به پرونده‌های انتخاباتی ارجاعی از طرف مجلس و تهیه گزارش جهت طرح در مجلس.

مطابق ماده (۴۴) وظیفه کمیسیون‌های کشور، فرهنگ و هنر، آموزش و پرورش، بهداشتی، راه، کشاورزی، اقتصاد، پست و تلگراف و تلفن، نظام (جنگ)، امور خارجه، کار و امور اجتماعی، اطلاعات، آب و برق، آبادانی و مسکن عبارت است از رسیدگی به لوایح وزارتخانه مربوط و تهیه گزارش جهت طرح در مجلس. براساس تبصره همین ماده طرح‌های پیشنهادی نمایندگان که به امور هر وزارتخانه ارتباط داشته باشد به کمیسیون مربوط به همان وزارتخانه ارجاع می‌گردد.

۴-۴. محدودیت عضویت همزمان در کمیسیون‌ها

در سال ۱۳۴۳ مصوب شد که هر نماینده‌ای ملزم است لااقل عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که انتخاب و تعیین می‌شود قبول نماید و هیچ‌یک از نمایندگان حق عضویت بیش از دو کمیسیون دائمی را نخواهد داشت (ماده (۲۲)). علاوه بر آن هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه نمی‌تواند به عضویت کمیسیون محاسبات انتخاب شود (ماده (۲۱)). البته در سال ۱۳۴۸ و به‌موجب تبصره «۲» تصمیم قانونی دایر به اصلاح مواد (۱۳) و (۱۵۵) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی (۱۳۴۸) مصوب شد که عضویت در کمیسیون مخصوص رسیدگی به سؤالات منافی با محدودیت مذکور در ماده (۲۲) آیین‌نامه نخواهد بود.



جدول ۴. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳ هجری شمسی)

| قانون | تعداد کمیسیون‌ها | تعداد اعضا | محدودیت عضویت همزمان |
|---|---|--|---|
| تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳) | ۲۱ کمیسیون‌های دائمی: به تعداد وزارتخانه‌ها مشتمل بر کشور - فرهنگ و هنر - آموزش و پرورش - بهداری - راه - کشاورزی - اقتصاد - پست و تلگراف و تلفن - نظام (جنگ) - امور خارجه - کار و امور اجتماعی - اطلاعات - آب و برق - آبادانی و مسکن (ماده (۴۴)) ^۱ همچنین کمیسیون بودجه، عرایض، محاسبات مجلس، سازمان‌های اداری و استخدام، برنامه، رسیدگی به سؤالات و کمیسیون همکاری مجلسین | تعداد اعضای کمیسیون‌های مجلس به‌استثنای کمیسیون‌های عرایض و محاسبات که ۶ نفر است مطابق تشخیص هیئت رئیسه از دوازده نفر به بالا خواهد بود (ماده (۲۰)) | هر نماینده‌ای ملزم است لااقل عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که انتخاب و تعیین می‌شود قبول نماید و هیچ‌یک از نمایندگان حق عضویت بیش از دو کمیسیون دائمی را نخواهد داشت |
| تصمیم قانونی دایر به اصلاح پاره‌ای از مواد آیین‌نامه داخلی (۱۳۴۷) | عنوان کمیسیون «سازمان‌های اداری و استخدام» به کمیسیون «امور استخدام و سازمان‌های اداری» (اصلاح ماده (۲۰)) | همچنین براساس ماده (۵۴) تعداد اعضای کمیسیون مخصوصی که به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان پیش‌بینی شده بود از هر شعبه رسیدگی به سؤالات منافی با یا کمیسیون دو یا سه نفر تعیین شده بود. | ماده (۲۲). علاوه بر آن هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه نمی‌تواند به عضویت کمیسیون محاسبات انتخاب شود (ماده (۲۱)) که البته در سال ۱۳۴۸ مصوب شد که عضویت در کمیسیون مخصوص پیش‌بینی شده بود از هر شعبه رسیدگی به سؤالات منافی با محدودیت مذکور در ماده (۲۲) آیین‌نامه نخواهد بود. |

بخش دوم - بررسی سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس بعد از پیروزی انقلاب

اولین تغییرات کمیسیون‌ها پس از پیروزی انقلاب با تصویب قانون نحوه رسیدگی به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی^۱ (مصوب ۲۹ بهمن ماه و ۳ اسفندماه ۱۳۵۹) انجام شد. براساس این قانون پنج عضو جدید با انتخاب مستقیم مجلس به کمیسیون آیین‌نامه اضافه شد و تصویب شد پیشنهادهاى نمایندگان به‌وسیله هیئت رئیسه به کمیسیون تدوین آیین‌نامه ارجاع گردد و کمیسیون طی مهلتی که از طرف هیئت رئیسه تعیین می‌شود گزارش خود را تقدیم مجلس کند.

۱. آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)

۱-۱. ماهیت و تعداد کمیسیون‌ها

با تصویب آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱/۳/۲۳ تعداد کمیسیون‌های دائمی و تخصصی، ساختار داخلی، تعداد اعضا و نحوه اداره جلسات آنها مشخص شد.

به‌موجب ماده (۳۳) آیین‌نامه به‌منظور بررسی و اصلاح و تکمیل لوایح دولت و طرح‌های قانونی که نمایندگان و یا شوراهای عالی استان‌ها برطبق اصول هفتاد و چهارم و یکصد و دوم قانون اساسی به مجلس می‌دهند و به‌منظور تهیه و تمهید طرح‌های لازم و انجام وظایف دیگری که برطبق قانون به‌عهده مجلس گذاشته شده است کمیسیون‌هایی در مجلس تشکیل می‌شود. بر این اساس کمیسیون‌های مجلس مشتمل بر کمیسیون‌های دائمی و کمیسیون‌های خاص و ویژه به‌شرح زیر است:

کمیسیون‌های دائمی: براساس ماده (۴۲) کمیسیون‌های دائمی مجلس به‌اضافه سایر کمیسیون‌های خاص (ماده (۳۴)) به تعداد ۲۴ کمیسیون به‌شرح زیر تعیین شدند. کمیسیون آموزش، فرهنگ، تحقیقات، ارشاد و هنر اسلامی و وسایل ارتباط جمعی، امور اقتصادی و دارایی، امور برنامه و بودجه، امور نفت، صنایع و معادن، کار و امور اجتماعی و امور اداری و استخدامی، مسکن و شهرسازی و راه و ترابری، امور قضایی و حقوقی، امور دفاعی (شامل امور سپاه پاسداران)، سیاست خارجی، شوراها و امور داخلی کشور، امور بهداشتی و بهزیستی و امداد و تأمین اجتماعی و هلال احمر، امور پست و تلگراف و نیرو، امور بازرگانی و توزیع، امور کشاورزی و عمران روستاها، امور سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (از قبیل سازمان تربیت‌بدنی، امور اوقاف)، اصل نودم قانون اساسی، دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس، کمیسیون نهادهای انقلاب (از قبیل جهاد و بنیاد مستضعفین و بنیاد

۱. ماده واحده- الف) کلیه پیشنهادهاى نمایندگان محترم به‌وسیله هیئت رئیسه به کمیسیون تدوین آیین‌نامه ارجاع خواهد شد کمیسیون طی مهلتی که از طرف هیئت رئیسه تعیین می‌شود گزارش خود را تقدیم مجلس خواهد کرد. ب) پنج عضو جدید با انتخاب مستقیم مجلس به کمیسیون آیین‌نامه اضافه خواهد شد. ج) هنگام تصویب نهایی آیین‌نامه داخلی درباره موادی که در مدت مقرر پیشنهاد درباره آنها نرسیده و یا پیشنهادهاى مورد قبول کمیسیون واقع و ملحوظ گردد بدون بحث رأی‌گیری می‌شود.



شهید)، کمیسیون سؤالات،^۱ کمیسیون تحقیق، کمیسیون تدوین آیین‌نامه مجلس، کمیسیون ویژه برای بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب^۲ است.

کمیسیون‌های خاص: براساس ماده (۳۴) کمیسیون‌های خاص مشتمل بر کمیسیون‌های اصل هفتادوششم و اصل نودم قانون اساسی و دیوان محاسبات و بودجه مجلس می‌باشند.

سایر کمیسیون‌ها: در ماده (۴۶) این آیین‌نامه آمده است: «کمیسیون‌های مجلس منحصر و محدود به آنچه در این آیین‌نامه آمده است نخواهد بود، بلکه در هر مورد اعم از امور داخلی مجلس و یا وظایف تقنینیه مجلس کمیسیون‌های دیگری که ضرورت داشته باشد با تصویب مجلس تشکیل خواهد شد».

کمیسیون خاص و ویژه: چنین به نظر می‌رسد که در این آیین‌نامه کمیسیون خاص و کمیسیون ویژه کارکردهای متفاوتی داشته‌اند. در این قانون برای اولین بار از واژه کمیسیون مشترک استفاده شده است گرچه در آیین‌نامه پیشین کمیسویی با کارکرد مشابه پیش‌بینی شده بود. به موجب ماده (۵۳) قانون تشکیل کمیسیون موقت خاص پیشنهاد شد که در مورد لوایح و طرح‌هایی بود که ارتباط اساسی آن به کمیسیون معین روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشت. در سال ۱۳۶۳ تبصره‌ای به این ماده اضافه شد که در آن عنوان شده بود در مورد طرح‌ها و لوایحی که به دو کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد، هیئت رئیسه باید کمیسیون مشترک تشکیل دهد.^۴ همچنین براساس ماده (۵۴) قانون تشکیل کمیسیون ویژه پیش‌بینی شده بود که در مورد مسائل مهم و استثنایی که برای کشور پیش می‌آید ضرورت پیدا می‌کند و به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان صاحب رأی و تصویب مجلس کمیسیون ویژه تشکیل می‌شود. در این ماده در خصوص تعداد اعضای کمیسیون ویژه صحبتی به میان نیامده است.

به موجب قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۸/۱۷ یعنی حدود پنج ماه بعد از تصویب آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱/۳/۲۳ طرح تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی به تصویب رسید. همچنین در جلسه علنی شماره ۳۰۰ مورخ ۱۳۶۵/۴/۲۵ طرح تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی تصویب شد.

۱. براساس قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸، در ماده (۴۲) کمیسیون اصل هفتادوششم و هشتادوششم به «کمیسیون سؤالات» تغییر نام یافته است.

۲. ماده (۶۱) - از اولین دوره مجلس شورای اسلامی کمیسیون ویژه‌ای به منظور رسیدگی به قوانین گذشته اعم از قوانین شورای انقلاب و قوانین قبل از انقلاب تشکیل می‌شود، این کمیسیون متناسب با انقلاب اسلامی تغییرات لازم را در قوانین گذشته پیشنهاد می‌نماید که به صورت طرح یا لایحه مطابق آیین‌نامه در مجلس مطرح شود.

۳. ماده (۵۳) - در مورد لوایح و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون معین روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد هیئت رئیسه مجلس می‌تواند کمیسیون موقت خاصی که افراد آن از طرف کمیسیون‌های مربوطه انتخاب می‌شوند تشکیل دهد و طرح و لایحه را به آن کمیسیون ارجاع نماید کمیسیون مزبور مانند کمیسیون‌های دیگر از بین اعضای خود رئیس و نایب رئیس و دو منشی و یک ممبر انتخاب می‌کند و پس از شور، نتیجه رأی خود را به مجلس گزارش می‌دهد.

۴. براساس قانون اصلاح برخی از مواد آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳ يك تبصره به ماده (۵۳) آیین‌نامه داخلی مجلس اضافه شد.

در سال ۱۳۶۷ طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری و تشکیل کمیسیون «امور نهادهای انقلاب» تصویب شد.

در جلسه ۴۵ مورخ ۱۳۷۱/۸/۱۳ کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات ادغام و کمیسیون اصل نودم و هشتاد و هشتم قانون اساسی تشکیل شد و با این ادغام تعداد کمیسیون‌ها به ۲۴ رسید. همچنین در سال ۱۳۷۲ عنوان کمیسیون امور اقتصادی و دارایی به کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و تعاون تغییر یافت.^۱ طبق قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷ کمیسیون تلفیق تشکیل شد. البته در این دوره کار رسیدگی به بودجه سالیانه کل کشور هنوز در صلاحیت کمیسیون تلفیق نبود و بودجه کل کشور با تشکیل کمیسیون خاص مورد بررسی و تصویب قرار گرفته است.

در سال ۱۳۷۴ و به موجب قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی به منظور رسیدگی به لایحه بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی لازم بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی کمیسیونی مرکب از کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های مجلس به انتخاب همان کمیسیون (به غیر از کمیسیون‌های تدوین آیین‌نامه، تحقیق و قوانین قبل از انقلاب) تشکیل شد. در این اصلاحیه نامی از کمیسیون تلفیق برده نشده است.

در سال ۱۳۷۵ کمیسیونی جهت رسیدگی به مسائل مربوط به زنان، جوانان و خانواده با عنوان کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده به کمیسیون‌های قبلی اضافه شد.

۱-۲. تعداد اعضای کمیسیون‌ها

طبق ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۱ تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۷ نفر و حداکثر ۱۳ نفر بوده است. تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نودم و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب از این قانون مستثنا بوده و به ترتیب حداکثر ۳۱ و ۲۱ نفر خواهد بود. در سال ۱۳۶۷ به موجب ماده (۴۳) اصلاحی^۲ تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و در مورد کمیسیون اصل نودم حداقل ۱۵ و حداکثر ۳۱ تعیین شد. در سال ۱۳۶۸ حداقل اعضای کمیسیون‌های دیوان محاسبات و کار و امور اجتماعی و سؤالات هفت نفر مصوب شد.^۳

۱. قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی موضوع بند «۴» ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی. ماده واحده - به موجب این ماده کمیسیون امور اقتصادی و دارایی به کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و تعاون تغییر نام می‌یابد. قانون فوق مشتمل بر ماده واحده در جلسه روز سه‌شنبه ششم مهرماه یک‌هزار و سیصد و هفتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۲/۷/۱۱ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

۲. قانون اصلاح ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۲۳.

۳. قانون الحاق یک تبصره به عنوان تبصره «۲» به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۲۳ مجلس شورای اسلامی.



با استناد به مواد (۶) و (۱۲)^۱ تعداد اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس ۱۵ نفر و با استناد به مواد (۶) و (۱۱)^۲ تعداد اعضای کمیسیون تحقیق ۳۰ نفر تعیین شد. همچنین براساس ماده (۵۴) قانون مذکور تعداد اعضای کمیسیون ویژه برای رسیدگی به مسائل اساسی کشور ۵ تا ۱۱ نفر تعیین شد. تعداد اعضای کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده طبق ماده (۴۳) (اصلاحی ۱۳۶۷/۰۹/۲۳) بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و حداقل نصف اعضای این کمیسیون از نمایندگان زن داوطلب تعیین شد. عضویت در این کمیسیون مانع از عضویت در سایر کمیسیون‌های مجلس نبود.^۳

۳-۱. وظایف کمیسیون‌ها

مواد (۴۴) و (۴۵) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۱ به وظایف دو کمیسیون اصل نودم و کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس پرداخته است. علاوه بر آن وظایف کمیسیون تحقیق و تدوین آیین‌نامه هم در مواد (۱۵) و (۱۲) آیین‌نامه مشخص شده است. کمیسیون اصل نودم (ماده (۴۴)): براساس اصل نودم قانون اساسی کمیسیونی به نام کمیسیون اصل نودم برای رسیدگی به شکایات از طرز کار مجلس یا قوه مجریه و یا قوه قضائیه و برای تحقق بخشیدن به اهداف مذکور در اصل نودم تشکیل شد. این کمیسیون می‌توانست با قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی و تمام وزارتخانه‌ها و ادارات و سازمان‌های وابسته به آنها و بنیادها و نهادهای انقلابی و مؤسساتی که به‌نحوی از آنها به یکی از قوای فوق‌الذکر مربوط باشد، مستقیماً مکاتبه یا به آنها مراجعه نماید و برای رسیدگی به شکایاتی که از طرف مسئولان مربوط بدون جواب مانده و یا جواب قانع‌کننده به آنها داده نشده و رفع مشکلات توضیح بخواهد و آنها مکلفند در اسرع وقت جواب کافی بدهند.

کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس (ماده (۴۵)): وظیفه این کمیسیون علاوه بر بررسی امور مربوط به دیوان محاسبات عبارت است از تحقیق و تسویه کلیه محاسبات و رسیدگی به بودجه سالانه و مخارج و اعتبارات اضافی مجلس که از طرف مجلس ارجاع می‌گردد و تقدیم گزارش آن برای تصویب مجلس شورای اسلامی، رسیدگی و مذاقه در لایحه تفریغ بودجه مجلس که باید حتماً پس از تطبیق بودجه با اسناد خرج، گزارش آن را تا چهار ماه پس از خاتمه دوره عمل سال مالی به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید، نظارت و مراقبت در اجرای مقررات بودجه مصوب مجلس، بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیای منقول و غیرمنقول در مجلس شورای اسلامی از هر نوع و هر قبیل، تسلیم گزارش‌های ۶ ماهه راجع به امور محاسباتی و وضع اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای اسلامی به هیئت رئیسه، تقدیم گزارش

۱. ماده (۶) - پس از انجام مراسم تحلیف، نمایندگان بحکم قرعه متساویاً به پانزده شعبه تقسیم شده و هرچند نفری که باقی ماندند به ترتیب از شعبه اول، يك يك به شعبه افزوده می‌شود. ماده (۱۲) - هر شعبه يك نفر دیگر از اعضا را که واحد صلاحیت باشد برای تشکیل کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی معین و نتیجه را به مجلس گزارش خواهد کرد.

۲. ماده (۱۱) - شعب موظفند پس از تعیین هیئت رئیسه خود بلافاصله دو نفر از اعضای خود را که آگاهی بیشتری به مسائل حقوقی داشته و از صلاحیت لازم برخوردار باشند به‌عنوان اعضای اصلی و علی‌البدل به عضویت کمیسیون تحقیق انتخاب نمایند و نتیجه را در جلسه بعد مجلس گزارش دهند.

۳. قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (تاریخ تصویب ۱۳۷۵/۹/۱۴).

جامع سالانه به مجلس شورای اسلامی راجع به انجام وظایف محوله، رسیدگی به امور مرخصی و جریمه‌های نمایندگان مجلس به‌ترتیبی که در فصل مربوط به مرخصی و غیبت بدون عذر موجه مندرج است، رسیدگی به حساب صندوق جرائم.

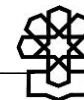
کمیسیون تحقیق: به‌موجب ماده (۱۵) کمیسیون تحقیق ظرف حداکثر ۱۵ روز به دلایل و توضیحات کتبی مخالفین (که باید ظرف ۵ روز از تاریخ ارجاع اعتبارنامه به کمیسیون تحقیق فرستاده باشند) رسیدگی می‌کند و در صورتی که کمیسیون ضروری تشخیص دهد توضیحات شفاهی از تمام و یا از بعضی از مخالفین و موافقین و شهود مخالف و موافق خواهد خواست و بالاخره پس از استماع مدافعات نماینده مورد اعتراض رأی خواهد داد. نماینده مورد اعتراض باید ظرف سه روز از تاریخ ابلاغ دعوت کمیسیون در جلسه حاضر شود و یا کتباً مدافعات خود را ارسال دارد و در صورت دوبرار دعوت و عدم حضور بدون عذر موجه حق وی ساقط خواهد شد و کمیسیون می‌تواند بدون استماع مدافعات نماینده مورد اعتراض رأی صادر نماید و رأی کمیسیون که بلافاصله به هیئت رئیسه ارسال می‌شود باید مدلل و موجه و با امضای اکثریت مطلق اعضای کمیسیون باشد و در مجلس قرائت خواهد شد.

کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس: براساس ماده (۱۲) هر شعبه یک نفر دیگر از اعضا را که واجد صلاحیت باشد برای تشکیل کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی معین و نتیجه را به مجلس گزارش خواهد کرد این کمیسیون طرح‌های تغییر مواد آیین‌نامه داخلی مجلس را رسیدگی کرده و نظر خود را به مجلس گزارش می‌کند که مطابق آیین‌نامه مورد بررسی و اظهارنظر قرار گیرد. مادامی که تغییرات پیشنهادی جدیدی به تصویب مجلس نرسیده است این آیین‌نامه ملاک عمل خواهد بود.

در مورخ ۱۳۷۸/۱/۱۸ صلاحیت کمیسیون تلفیق که قبلاً منحصر به بررسی برنامه توسعه بود به بررسی لایحه بودجه سالیانه کل کشور نیز تسری یافت.

۴-۱. محدودیت عضویت همزمان کمیسیون‌ها

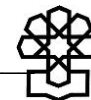
به‌موجب ماده (۳۷) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱ هر نماینده بجز رئیس مجلس ملزم شده بود عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که برای آن انتخاب و تعیین می‌شود، بپذیرد و در صورت تمایل می‌توانست در کمیسیون‌های دیگر مجلس با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند. عضویت در کمیسیون آیین‌نامه و تحقیق (تبصره ماده (۳۷)) و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب (تبصره ماده (۴۳)) مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است. در ماده (۳۶) قانون تصریح شده بود که هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه مجلس نمی‌توانند به عضویت کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس انتخاب شوند. به‌موجب قانون حذف تبصره «۲» ماده (۱۴۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و الحاق ۴ تبصره به آن تبصره «۲» مصوب ۱۳۷۹/۱۲/۹ عضویت اعضای دیگر کمیسیون‌ها در هیئت تحقیق و تفحص بلامانع و تشخیص آن با کمیسیون ذریبط اعلام گردید.



جدول ۵. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)

| فانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت |
|--|--|---|---|
| آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱/۳/۲۳ | براساس ماده (۴۲) کمیسیون‌های دائمی مجلس به اضافه سایر کمیسیون‌های خاص (ماده (۳۴)) به تعداد ۲۴ کمیسیون به شرح زیر می‌باشد. کمیسیون آموزش، فرهنگ، تحقیقات، ارشاد و هنر اسلامی و وسایل ارتباط جمعی، امور اقتصادی و دارایی، امور برنامه و بودجه، امور نفت، صنایع و معادن، کار و امور اجتماعی و امور اداری و استخدامی، مسکن و شهرسازی و راه و ترابری، امور قضایی و حقوقی، امور دفاعی (شامل امور سپاه پاسداران، سیاست خارجی، شوراها و امور داخلی کشور، امور بهداشتی و بهداشتی و امداد و تأمین اجتماعی و هلال احمر، امور پست و تلگراف و نیرو، امور بازرگانی و توزیع، امور کشاورزی و عمران روستاها، امور سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (از قبیل سازمان تربیت بدنی، امور اوقاف)، اصل نمود، دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس، کمیسیون نهادهای انقلاب (از قبیل جهاد و بنیاد مستضعفین و بنیاد شهید)، کمیسیون اصل هشتاد و هشتم - هفتاد و هشتم، کمیسیون تحقیق، کمیسیون تدوین آیین‌نامه مجلس، کمیسیون ویژه برای بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب (ماده (۴۲) و (۳۴)). | در سال ۱۳۶۱ تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۷ نفر و حداکثر ۱۳ نفر بوده است. تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نمود و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب از این قانون مستثنا بوده و به ترتیب حداکثر ۳۱ و ۲۱ نفر خواهد بود (ماده (۴۳)). | به موجب ماده (۳۷) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱ هر نماینده بجز رئیس مجلس ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که برای آن انتخاب و تعیین می‌شود، بپذیرد و در صورت تمایل می‌توانست در کمیسیون‌های دیگر مجلس با حق اظهار نظر و بدون حق رأی شرکت کند. عضویت در کمیسیون آیین‌نامه و تحقیق (تبصره ماده (۳۷)) و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب (تبصره ماده (۴۳)) مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است. در ماده (۳۶) قانون تصریح شده بود که هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه مجلس نمی‌توانند به عضویت کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس انتخاب شوند. به موجب قانون حذف تبصره «۲» ماده (۱۴۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و الحاق ۴ تبصره به آن تبصره «۲» مصوب ۱۳۷۹/۱۲/۹ عضویت اعضای دیگر کمیسیون‌ها در هیئت تحقیق و تفحص بلامانع و تشخیص آن با کمیسیون ذیربط اعلام گردید. |
| قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸ | کمیسیون‌های خاص: اصل هفتاد و هشتم و اصل نمود قانون اساسی و دیوان محاسبات و بودجه مجلس به موجب ماده (۵۳) قانون تشکیل کمیسیون موقت خاص پیشنهاد شد که در مورد لوایح و طرح‌هایی بود که ارتباط اساسی آن به کمیسیون معین روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشت. در سال ۱۳۶۳ تبصره‌ای به این ماده اضافه شد که در آن عنوان شده بود در مورد طرح‌ها و لوایحی که به دو کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد، هیئت رئیسه باید کمیسیون مشترک تشکیل دهد. براساس ماده (۵۴) قانون تشکیل کمیسیون ویژه در مورد مسائل مهم و استثنایی که برای کشور پیش می‌آید ضرورت پیدا می‌کند به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان صاحب رأی و تصویب مجلس کمیسیون ویژه تشکیل می‌شود. | همچنین براساس ماده (۵۴) قانون تعداد اعضای کمیسیون ویژه برای رسیدگی به مسائل اساسی کشور ۵ تا ۱۱ نفر تعیین شده بود. | |
| | | | |

| محدودیت‌های عضویت | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون |
|-------------------|---|--|--|
| | | طرح تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی | قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۸/۱۷ |
| | | تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی | طرح تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی (۱۳۶۵/۴/۲۵) |
| | | طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری و تشکیل کمیسیون «امور نهادهای انقلاب» | طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (۱۳۶۷/۴/۱۹) |
| | تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و در مورد کمیسیون اصل نودم حداقل ۱۵ و حداکثر ۳۱ تعیین شد. | | قانون اصلاح ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۷/۹/۲۳) |
| | تعداد اعضای کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و حداقل نصف اعضای این کمیسیون از نمایندگان زن داوطلب تعیین شد. | | |
| | حداقل اعضای کمیسیون‌های دیوان محاسبات و کار و امور اجتماعی و سؤالات هفت نفر مصوب شد. | | قانون الحاق یک تبصره به عنوان تبصره «۲» به ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۶۷/۹/۲۳ مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۶۸) |



| محدودیت‌های عضویت | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون |
|-------------------|---|---|--|
| | | ادغام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات و تشکیل کمیسیون اصل نودم و هشتادوهشتم قانون اساسی | ۱۳۷۱ |
| | | تغییر عنوان کمیسیون امور اقتصادی و دارایی به کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و تعاون | قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی موضوع بند «۴» ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۲) |
| | | تشکیل کمیسیون تلفیق | قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷ |
| | کمیسیون مرکب از کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های مجلس به انتخاب همان کمیسیون (به غیر از کمیسیون‌های تدوین آیین‌نامه، تحقیق و قوانین قبل از انقلاب) بود. | به‌منظور رسیدگی به لایحه بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی لازم بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی کمیسیونی تشکیل شد. | قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۴) |
| | | کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده (این کمیسیون تا پایان دوره پنجم مجلس (۱۳۷۹) ادامه داشت و در جلسه ۲۵۹ دوره پنجم مجلس حذف و در کمیسیون فرهنگی ادغام شد). | قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۵) |

۲. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)

در اواسط کار مجلس پنجم تدوین و تصویب آیین‌نامه داخلی جدید برای مجلس شورای اسلامی در دستور کار کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی قرار گرفت. سیاست و راهبرد تدوین آیین‌نامه داخلی جدید به سمت و سوی فشرده‌سازی حوزه‌های تخصصی کمیسیون‌ها، کاهش تعداد آنها و ادغام کمیسیون‌های غیرضروری در کمیسیون‌های مرتبط بود.

۲-۱. ماهیت و تعداد کمیسیون‌ها

در آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۷۹) کمیسیون‌های مجلس مشتمل بر کمیسیون‌های خاص، تخصصی، مشترک، ویژه و تلفیق به شرح زیر می‌باشد:

کمیسیون‌های خاص: براساس ماده (۲۹) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم می‌باشد.

کمیسیون‌های تخصصی: تعداد کمیسیون‌های تخصصی ۱۲ کمیسیون و مشتمل بر کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۳۴))، کمیسیون اجتماعی (ماده (۳۵))، کمیسیون اقتصادی (ماده (۳۶))، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۳۷))، کمیسیون انرژی (ماده (۳۸))، کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۳۹))، کمیسیون بهداشت و درمان (ماده (۴۰))، کمیسیون صنایع و معادن (ماده (۴۱))، کمیسیون عمران (ماده (۴۲))، کمیسیون فرهنگی (ماده (۴۳))، کمیسیون قضایی و حقوقی (ماده (۴۴))، کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۴۵)).

کمیسیون مشترک: به موجب ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ تشکیل کمیسیون مشترک^۱ پیش‌بینی شد.

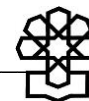
کمیسیون ویژه: طبق ماده (۵۹) همچون آیین‌نامه قبل تشکیل کمیسیون ویژه پیش‌بینی شده بود.

کمیسیون تلفیق: براساس ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ کمیسیونی غیرتخصصی و موقت به نام کمیسیون تلفیق به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوائح بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس تشکیل شد که اعضای آن شامل کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و دو نفر^۲ از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) که اعضای مذکور توسط کمیسیون‌های مربوطه انتخاب و به هیئت رئیسه مجلس معرفی می‌شوند.^۳ همچنین دو نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) تعیین شدند. البته همان‌گونه که اشاره شد پیش‌تر و طبق قانون آیین‌نامه نحوه

۱. ماده (۵۸) - در مورد طرح‌ها و لوائحی که به تشخیص هیئت رئیسه به دو یا سه کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد، کمیسیون مشترک تشکیل می‌گردد، کمیسیون مزبور در انتخاب هیئت رئیسه و ارائه گزارش کار خود به مجلس مانند دیگر کمیسیون‌ها اقدام می‌نماید.

۲. به موجب قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۷۹/۹/۲۰)

۳. مأموریت این کمیسیون تا تصویب نهایی قانون برنامه توسعه و یا لایحه بودجه سالانه کل کشور ادامه می‌یابد.



رسیدگی به برنامه توسعه مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷ کمیسیون تلفیق تشکیل شده بود. در این دوره کار رسیدگی به بودجه سالیانه کل کشور هنوز در صلاحیت کمیسیون تلفیق نبود و بودجه کل کشور با تشکیل کمیسیون خاص مورد بررسی و تصویب قرار می‌گرفت.

در سال ۱۳۹۱ به‌موجب ماده (۴۲) قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق به‌عنوان کمیسیون خاص به کمیسیون‌های خاص قبلی یعنی کمیسیون تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم اضافه شد و تعداد کمیسیون‌های خاص به ۶ کمیسیون افزایش یافت.^۱ همچنین آن‌گونه که از بررسی شرح وظایف کمیسیون‌ها مشخص است براساس این آیین‌نامه و به‌موجب ماده (۴۳) وظایف کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده به کمیسیون فرهنگی محول شده است.

۲-۲. تعداد اعضای کمیسیون

براساس ماده (۲۹) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و سایر کمیسیون‌های خاص و تخصصی بنا به تشخیص هیئت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر عضو بود.

تعداد اعضای کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس به استناد ماده (۳۱)^۲ و مواد (۲۶)^۳ و (۳۱) تعداد ۱۵ نفر و تعداد اعضای کمیسیون تحقیق به استناد مواد (۲۶) و (۳۰)^۴ تعداد ۳۰ عضو و تعداد اعضای کمیسیون ویژه طبق ماده (۵۹) تعداد ۷ تا ۱۵ نفر تعیین شد.^۵ به‌عنوان مثال به‌موجب قانون الحاق یک ماده به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۳) تشکیل کمیسیون ویژه‌ای مرکب از ۱۵ نفر از نمایندگان برای بررسی تقاضای همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه‌ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تشکیل شد.^۶

تعداد اعضای کمیسیون تلفیق براساس ماده (۲۱۳) آیین‌نامه شامل کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و دو نفر^۷ از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) که اعضای مذکور توسط کمیسیون‌های مربوطه انتخاب و به هیئت رئیسه مجلس معرفی می‌شوند.^۸

۱. به‌موجب ماده (۴۲) این قانون مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم قانون اساسی تعیین شد.

۲. ماده (۳۱) - هر شعبه یک نفر دیگر از اعضا خود را که واجد صلاحیت باشد برای تشکیل کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس معین و نتیجه را به مجلس گزارش خواهد کرد.

۳. ماده (۲۶) - پس از انجام مراسم تحلیف، نمایندگان به حکم قرعه به‌طور مساوی به ۱۵ شعبه تقسیم می‌شوند.

۴. ماده (۳۰) - هر یک از شعب موظفند پس از تعیین هیئت رئیسه خود، بلافاصله دو نفر از اعضای خود را که آگاهی بیشتری به مسائل حقوقی داشته و از صلاحیت لازم برخوردار باشند به‌عنوان اعضای اصلی و علی‌البدل کمیسیون تحقیق انتخاب نمایند و نتیجه را به هیئت رئیسه گزارش تا در جلسه علنی قرائت گردد.

۵. ماده (۵۹) - در مسائل مهم و استثنایی که برای کشور پیش می‌آید و در این خصوص تشکیل کمیسیون ویژه‌ای برای رسیدگی و تهیه گزارش ضرورت پیدا می‌کند، به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، این کمیسیون تشکیل می‌شود. اعضای کمیسیون ویژه که ۷ تا ۱۵ نفر بنا به نظر پیشنهاددهندگان خواهند بود، مستقیماً در جلسه علنی توسط نمایندگان با رأی مخفی و اکثریت نسبی انتخاب خواهند شد. هیئت رئیسه کمیسیون ویژه همانند دیگر کمیسیون‌ها انتخاب خواهد شد.

۶. ماده (۲۰۷) - برای بررسی تقاضای همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه‌ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران کمیسیون ویژه‌ای مرکب از پانزده نفر از نمایندگان با رأی مستقیم مجلس شورای اسلامی تشکیل می‌شود تا مطابق مقررات حاکم بر تشکیل و نحوه اداره کمیسیون‌های دیگر موضوع را بررسی و گزارش خود را به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

۷. به‌موجب قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۷۹/۹/۲۰)

۸. مأموریت این کمیسیون تا تصویب نهایی قانون برنامه توسعه و یا لایحه بودجه سالانه کل کشور ادامه می‌یابد.

۲-۳. وظایف کمیسیون‌ها

براساس آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ کمیسیون‌های خاص مشتمل بر کمیسیون تحقیق، کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس و کمیسیون اصل نودم قانون اساسی بوده است که وظایف آن براساس مواد (۳۰، ۳۱ و ۳۲) تعیین شده بود.

کمیسیون تحقیق (ماده (۳۰)): بررسی اعتبارنامه‌هایی که توسط شعب مورد تأیید قرار نگرفته و یا از سوی نمایندگان مورد اعتراض واقع شده باشد.

کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده (۳۱)): این کمیسیون طرح‌های مربوط به مواد آیین‌نامه داخلی مجلس را رسیدگی کرده و نظر خود را به مجلس گزارش می‌نماید تا مطابق آیین‌نامه مورد بررسی قرار گیرد.

کمیسیون اصل نودم: براساس ماده (۳۲) به منظور اجرای اصل نودم قانون اساسی کمیسیونی به نام اصل نودم قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید.

همچنین براساس ماده (۳۳) همین قانون هریک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس که مطابق این آیین‌نامه تشکیل می‌گردند در محدوده تخصصی خود دارای وظایف و اختیاراتی به شرح زیر هستند:

- بررسی، اصلاح و تکمیل طرح‌ها و لوایح قانونی و ارائه گزارش به مجلس شورای اسلامی.
- رسیدگی به طرح‌های تحقیق و تفحص و انجام آن پس از تصویب مجلس شورای اسلامی.
- رسیدگی به لوایح بودجه سالیانه کل کشور.
- بررسی و اظهارنظر در مورد لوایح برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.
- بررسی چگونگی اجرا و نتایج حاصله از اجرای قوانین مصوب و تبصره‌ها در ردیف‌های برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بودجه‌های سالیانه کل کشور و تهیه گزارش و تقدیم آن به مجلس شورای اسلامی.
- کسب اطلاع از کم و کیف اداره امور کشور، دریافت و بررسی گزارش‌های عملکردی و نظارتی از دستگاه‌های مختلف ذیربط به نمایندگی از سوی مجلس شورای اسلامی و تهیه گزارش جامع سالیانه که دربرگیرنده مسیر تحولات و پیشرفت‌ها و عملکرد بخش‌های تخصصی کشور و گویای وضع اعمال حاکمیت و مدیریت در هر بخش باشد و ارائه آنها به مجلس شورای اسلامی.
- بررسی و تصویب آزمایشی طرح‌ها و لوایح و همچنین تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت که طبق اصل هشتادوپنجم قانون اساسی به آنها محول می‌شود.

در سال ۱۳۸۷ و به موجب قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی،

وظایف کمیسیون‌های تخصصی به شرح زیر اصلاح شد:

بررسی طرح‌ها و لوایح ارجاعی و گزارش آن به مجلس شورای اسلامی، رسیدگی به درخواست‌های

تحقیق و تفحص، رسیدگی به سؤال نمایندگان از رئیس‌جمهور و وزیران، بررسی موارد ارجاعی از لوایح برنامه



توسعه و بودجه سالانه و گزارش آن به کمیسیون تلفیق، کسب اطلاع از کم و کیف اداره امور کشور، دریافت و بررسی گزارش‌های عملکردی و نظارتی از اجرای قوانین مربوط به دستگاه‌های ذیربط، تهیه گزارش موردی و سالانه در خصوص امور اجرایی دستگاه‌ها و نحوه اجرای قوانین به خصوص قانون برنامه توسعه و بودجه سالانه ارائه نکات مثبت، منفی و پیشنهاد نحوه اصلاح آن و تقدیم گزارش به مجلس جهت قرائت.

کمیسیون آموزش و تحقیقات ماده (۳۴) برای انجام وظایف محوله در محدوده آموزش و پرورش عمومی، آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش عالی، تحقیقات و فناوری،

کمیسیون اجتماعی ماده (۳۵) برای انجام وظایف محوله در محدوده امور اداری و استخدامی، کار، اشتغال، روابط کار و تعاون،

کمیسیون اقتصادی ماده (۳۶) برای انجام وظایف محوله در محدوده اقتصاد و دارایی، بازرگانی داخلی، بازرگانی خارجی،

کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی ماده (۳۷) برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست و روابط خارجی، سیاست داخلی، شوراها، شهرداری‌ها، اطلاعات و امنیت داخلی، دفاع و امنیت خارجی و ثبت احوال تشکیل شده بود. البته به موجب قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۸۷ در ماده (۳۷) عبارت «سیاست داخلی، شوراها، شهرداری‌ها، اطلاعات و امنیت داخلی، دفاع و امنیت خارجی و ثبت احوال» حذف و عبارت «دفاع، اطلاعات و امنیت» جایگزین گردید و به موجب ماده الحاقی کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست داخلی، شوراها، امور غیرعمرانی شهرداری‌ها و ثبت احوال تشکیل شد.

کمیسیون انرژی ماده (۳۸) برای انجام وظایف محوله در محدوده نفت، گاز، برق، سدها و نیروگاه‌های آبی و برقی، انرژی اتمی و انرژی‌های نو.

کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات ماده (۳۹) برای انجام وظایف محوله در محدوده برنامه، بودجه، نظارت برنامه و بودجه و دیوان محاسبات و امور مالی مجلس و آمار و خدمات عمومی فنی، نظارت و مراقبت بر اجرای مقررات بودجه و امور مالی مجلس و نحوه هزینه کردن آن، رسیدگی به عملکرد بودجه سالیانه مجلس و ارائه گزارش آن حداکثر تا پایان شهریورماه سال بعد، بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای اسلامی و ارائه گزارش سالیانه جهت چاپ و توزیع بین نمایندگان. کمیسیون بهداشت و درمان (ماده (۴۰)) برای انجام وظایف محوله در محدوده بهداشت، درمان، امداد، بهزیستی، تأمین اجتماعی و بیمه‌های اجتماعی و هلال احمر.

کمیسیون صنایع و معادن (ماده (۴۱)) برای انجام وظایف محوله در محدوده صنایع، پست، مخابرات، معادن، پتروشیمی، صنایع هوافضا و ارتباطات.

کمیسیون عمران (ماده (۴۲)) برای انجام وظایف محوله در محدوده راه و ترابری، مسکن، عمران شهری و عمران روستایی.

کمیسیون فرهنگی (ماده (۴۳)) برای انجام وظایف محوله در محدوده فرهنگ و هنر، ارشاد و تبلیغات، صداوسیما و ارتباطات جمعی، تربیت بدنی و جوانان و زنان و خانواده.

کمیسیون قضایی و حقوقی (ماده (۴۴)) برای انجام وظایف محوله در محدوده قضایی و حقوقی.

کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۴۵)) برای انجام وظایف محوله در محدوده کشاورزی، منابع آب، دام و طیور، شیلات، محیط زیست و هواشناسی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شوند.

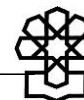
۲-۴. محدودیت عضویت همزمان در کمیسیون‌ها

بموجب ماده (۵۷) هر نماینده بجز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهار نظر و بدون حق رأی شرکت کند و براساس تبصره همین ماده عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است.^۱

۲-۵. کمیته‌های فرعی

برای اولین بار بحث کمیته‌های فرعی در ماده (۴۸) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۷۹ مطرح شد. براساس این ماده هر یک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل شود. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب‌رئیس و یک منشی هستند که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت.

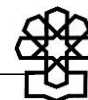
۱. به موجب ماده (۵۱) هر نماینده هر ۶ ماه می‌تواند پس از گذشت ۶ ماه از آغاز کار هر دوره مجلس از طریق هیئت رئیسه تقاضای تغییر کمیسیون را بنماید. این تغییر و انتقال با موافقت اکثریت اعضای کمیسیون‌های ذیربط انجام می‌پذیرد.



جدول ۶. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|---|--|---|---|---|
| قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰) | کمیسیون‌های تخصصی ۱۲ کمیسیون و مشتمل بر کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۳۴))، کمیسیون اجتماعی (ماده (۳۵))، کمیسیون اقتصادی (ماده (۳۶))، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۳۷))، کمیسیون انرژی (ماده (۳۸))، کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۳۹))، کمیسیون بهداشت و درمان (ماده (۴۰))، کمیسیون صنایع و معادن (ماده (۴۱))، کمیسیون عمران (ماده (۴۲))، کمیسیون فرهنگی (ماده (۴۳))، کمیسیون قضایی و حقوقی (ماده (۴۴))، کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۴۵)) سه کمیسیون‌های خاص: کمیسیون تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم (ماده ۲۹) کمیسیون تلفیق (ماده ۲۱۳) کمیسیون مشترک (ماده ۵۸) کمیسیون ویژه (ماده ۵۹) | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و سایر کمیسیون‌های خاص و تخصصی بنا به تشخیص هیئت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر عضو (ماده (۲۹)). تعداد اعضای کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس با استناد (ماده (۳۱)) و ماده (۲۶) آیین‌نامه داخلی مجلس (مصوب ۱۳۷۹) ۱۵ نفر اعضای کمیسیون تحقیق با استناد به ماده (۲۶) و ماده (۳۰) تعداد ۳۰ عضو اعضای کمیسیون ویژه طبق ماده (۵۹) تعداد ۷ تا ۱۵ نفر تعیین شده بود. تعداد اعضای کمیسیون تلفیق (ماده (۲۱۳)) شامل کلبه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس | هر نماینده بجز رئیس مجلس ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند و براساس تبصره همین ماده عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است (ماده (۵۷)). | برای اولین بار بحث کمیته‌های فرعی در ماده (۴۸) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۷۹ مطرح شد. براساس این ماده هر یک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب‌رئیس و یک منشی خواهند بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت. |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|---|---|------------|
| قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده واحده) (۱۳۷۹) | | ترکیب اعضای کمیسیون تلفیق یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس تغییر یافت (اصلاح بند «۲» ماده (۲۱۳)) | | |
| قانون اصلاح ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۰) | در مورد طرح‌ها و لوایحی که به تشخیص هیئت رئیسه به دو یا چند کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشند، کمیسیون مشترک تشکیل می‌گردد (ماده (۵۸)). | تعداد اعضای کمیسیون مشترک ۲۳ نفر می‌باشد. تعیین سهم هر کمیسیون به وسیله هیئت رئیسه مجلس و انتخاب آنان توسط کمیسیون ذریبط می‌باشد. | | |
| قانون اصلاح مواد از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷) | به منظور سامان دادن و کارآمدسازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون اساسی بالاخص اصل نودم، کمیسیونی به نام اصل نودم قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید (ماده (۳۲)). | بر اساس ماده (۴) اصلاحی در ماده (۲۹) آیین‌نامه سال ۱۳۸۷ تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص و تخصصی تغییراتی کرد. بر این اساس سایر کمیسیون‌های خاص و تخصصی که بنا به تشخیص هیئت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر تعیین شده بود حذف و عبارت «تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نودم قانون اساسی و تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود» جایگزین شد. (ماده (۴) قانون اصلاحی). | اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم نباید عضو کمیسیون‌های تخصصی مجلس باشند (تبصره «۲» ماده (۳۲) اصلاحی) | |



| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|---|---|---|-------------------|------------|
| | | <p>تعداد اعضای کمیسیون اصل نودم از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه و هشت (۸) نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیئت رئیسه به‌عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند.</p> <p>تبصره «۱» - رئیس کمیسیون با پیشنهاد هیئت رئیسه مجلس از بین اعضای ثابت کمیسیون و با رأی مجلس انتخاب می‌گردد (ماده (۳۲) اصلاحی).</p> <p>تعداد اعضای کمیسیون ویژه در ماده (۵۹) ۱۵ نفر تعیین شد. قبلاً این تعداد «۷ تا ۱۵ نفر بنا به نظر پیشنهاددهندگان» بود (ماده (۸) اصلاحیه).</p> | | |
| قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۱/۲/۳۰) | به‌موجب ماده (۴۲): مجلس دارای ۶ کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم قانون اساسی | طبق ماده (۴۲) تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای | | |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|-------|---|--|-------------------|------------|
| | <p>وظایف مشخص (ماده (۴۲)) شامل کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۵۰))، اجتماعی (ماده (۵۱))، اقتصادی (ماده (۵۲))، امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۵۳))، انرژی (ماده (۵۴))، برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۵۵))، بهداشت و درمان (ماده (۵۶))، شوراها و امور داخلی کشور (ماده (۵۷))، صنایع و معادن (ماده (۵۸))، عمران (ماده (۵۹))، فرهنگی (ماده (۶۰))، قضایی و حقوقی (ماده (۶۱))، کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۶۲))</p> <p>به موجب ماده (۴۲) کمیسیون مشترک و ویژه جزء کمیسیون‌های خاص طبقه‌بندی شده است.</p> | <p>جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود و تعداد اعضای کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق طبق مواد این آیین‌نامه تعیین می‌شوند. اما براساس ماده (۳) قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶ ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس اصلاح شد و براساس اصلاحیه جدید تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی، حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر تعیین شد و تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق مواد (۴۳) تا (۴۸) آیین‌نامه داخلی به همان ترتیب سابق بودند.</p> | | |



۳. آیین‌نامه داخلی مجلس با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ (۱۳۹۱/۲/۱۹)،

۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۵/۹/۱۶)

۳-۱. ماهیت و تعداد کمیسیون‌ها

براساس آیین‌نامه جدید کمیسیون‌های مجلس مشتمل بر کمیسیون‌های خاص و تخصصی به شرح زیر است:

کمیسیون‌های خاص: به موجب ماده (۴۲) آیین‌نامه مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل

کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم قانون اساسی می‌باشد.

کمیسیون‌های تخصصی: به موجب ماده (۴۲) کمیسیون‌های تخصصی شامل کمیسیون آموزش و

تحقیقات (ماده (۵۰))، اجتماعی (ماده (۵۱))، اقتصادی (ماده (۵۲))، امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده

(۵۳))، انرژی (ماده (۵۴))، برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۵۵))، بهداشت و درمان (ماده (۵۶))،

شورها و امور داخلی کشور (ماده (۵۷))، صنایع و معادن (ماده (۵۸))، عمران (ماده (۵۹))، فرهنگی (ماده

(۶۰))، قضایی و حقوقی (ماده (۶۱))، کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۶۲)) می‌باشد. شایان ذکر است

عنوان «کمیسیون آموزش و تحقیقات» براساس قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس

(۱۳۹۲/۳/۸) در ماده (۵۰) به کمیسیون «آموزش، تحقیقات و فناوری» (ماده (۲) اصلاحی) تغییر یافت.

براساس ماده (۳) قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶

ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس اصلاح شد و براساس اصلاحیه جدید مجلس دارای کمیسیون‌های تخصصی

و کمیسیون‌های خاص با محدوده وظایف مشخص به شرح مذکور در آیین‌نامه داخلی مجلس است.

۳-۲. تعداد اعضای کمیسیون‌ها

براساس قانون مذکور مقرر شد، تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس

هر کدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم و کمیسیون‌های تخصصی با رعایت مواد این آیین‌نامه و

رای اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین شوند. همچنین مقرر گردید

تعداد اعضای کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق طبق مواد این آیین‌نامه تعیین شوند.

براساس قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۳/۸ تعداد

اعضای کمیسیون‌های تخصصی حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر می‌باشد. اعضای کمیسیون‌های تخصصی براساس

تخصص (مدرک تحصیلی)، سوابق اجرایی و سابقه عضویت در کمیسیون مورد درخواست، امتیازبندی و توسط

اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شوند (ماده (۱) قانون اصلاحی).

در آخرین تغییراتی که در آیین‌نامه داخلی مجلس صورت گرفته است یعنی به موجب قانون اصلاح

موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶ (ماده (۴۲) اصلاحی) تعداد

اعضای کمیسیون‌های تخصصی، حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر است و تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق

مواد (۴۳) تا (۴۸) بدین ترتیب تعیین شد که تعداد اعضای کمیسیون مشترک ۲۳ نفر (ماده (۴۳)) و تعداد

اعضای کمیسیون ویژه ۱۵ نفر (ماده (۴۴)) باشد. تعداد اعضای کمیسیون تلفیق براساس آیین‌نامه سال ۱۳۷۹ مشتمل بر کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و دو نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) تعیین شده بود، اما به موجب قانون اصلاح ماده (۴۵) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۲/۱۲/۲۴) ترکیب اعضای کمیسیون تلفیق تغییراتی کرد. بر این اساس از کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات ۹ نفر و از هر کمیسیون تخصصی دیگر سه نفر برای عضویت در کمیسیون تلفیق تعیین گردید. کمیسیون تحقیق دو نفر از هر شعبه یعنی ۳۰ عضو (ماده (۴۶))، کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس یک نفر از هر شعبه یعنی ۱۵ عضو (ماده (۴۷))، کمیسیون اصل نود از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه و هشت نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیئت رئیسه به عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند (ماده (۴۸)).

۳-۳. وظایف کمیسیون‌ها

براساس این آیین‌نامه کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون مشترک (ماده (۴۳))، کمیسیون ویژه (ماده (۴۴))، کمیسیون تلفیق (ماده (۴۵))، کمیسیون تحقیق (ماده (۴۶))، کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده (۴۷))، کمیسیون اصل نودم قانون اساسی (ماده (۴۸)) می‌باشد و وظایف آنها به شرح زیر است:

کمیسیون مشترک (ماده (۴۳)): در مورد طرح‌ها و لوایحی که به تشخیص هیئت رئیسه به دو یا چند کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد، کمیسیون مشترک تشکیل می‌گردد.

کمیسیون ویژه (ماده (۴۴)): در مسائل مهم و استثنایی که برای کشور پیش می‌آید و در این خصوص تشکیل کمیسیون ویژه‌ای برای رسیدگی و تهیه گزارش ضرورت پیدا می‌کند. این کمیسیون به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان و تصویب مجلس تشکیل می‌شود.

کمیسیون تلفیق (ماده (۴۵)): به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوایح بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، پس از تقدیم لایحه مربوط توسط دولت به مجلس، کمیسیون تلفیق تشکیل می‌گردد. مأموریت این کمیسیون تا تصویب نهایی قانون برنامه توسعه و یا لایحه بودجه سالانه کل کشور ادامه می‌یابد.

کمیسیون تحقیق (ماده (۴۶)): به منظور بررسی اعتبارنامه‌هایی که توسط شعب مورد تأیید قرار نگرفته و یا از سوی نمایندگان مورد اعتراض واقع شده است، تشکیل می‌شود.

کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده (۴۷)): این کمیسیون علاوه بر انجام وظایف مقرر در این آیین‌نامه طرح‌های مربوط به اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس را رسیدگی کرده و نظر خود را به مجلس گزارش می‌نماید تا مطابق آیین‌نامه مورد بررسی قرار گیرد.

کمیسیون اصل نودم قانون اساسی (ماده (۴۸)): به منظور سامان دادن و کارآمدسازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون



اساسی بالاخص اصل نودم، کمیسیونی به نام اصل نودم قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید.

همچنین براساس ماده (۴۹) وظایف کمیسیون‌های تخصصی مجلس به شرح زیر عنوان شده است: «ماده (۴۹) - هر یک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس که مطابق این آیین‌نامه تشکیل می‌گردند در محدوده تخصصی خود دارای وظایف و اختیاراتی به شرح زیر می‌باشند: بررسی طرح‌ها و لوایح ارجاعی و گزارش آن به مجلس شورای اسلامی، بررسی و تصویب آزمایشی طرح‌ها و لوایح و همچنین تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی، رسیدگی به درخواست‌های تحقیق و تفحص، رسیدگی به سؤال نمایندگان از رئیس‌جمهور و وزیران، بررسی موارد ارجاعی از لوایح برنامه توسعه و بودجه سالانه و گزارش آن به کمیسیون تلفیق، کسب اطلاع از کم‌وکیف اداره امور کشور، دریافت و بررسی گزارش‌های عملکردی و نظارتی از اجرای قوانین مربوط به دستگاه‌های ذیربط، تهیه گزارش موردی و سالانه در خصوص امور اجرایی دستگاه‌ها و نحوه اجرای قوانین به خصوص قانون برنامه توسعه و بودجه سالانه و ارائه نکات مثبت، منفی و پیشنهاد نحوه اصلاح آن و تقدیم گزارش به مجلس جهت قرائت».

کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۵۰)): برای انجام وظایف محوله در محدوده آموزش و پرورش عمومی، آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش عالی، تحقیقات و فناوری، مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود. شایان ذکر است براساس قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۳/۸ عنوان «کمیسیون آموزش و تحقیقات» به «کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری» تغییر یافت.

کمیسیون اجتماعی (ماده (۵۱)): برای انجام وظایف محوله در محدوده امور اداری و استخدامی، کار، اشتغال، روابط کار و تعاون مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون اقتصادی (ماده (۵۲)): برای انجام وظایف محوله در محدوده اقتصاد و دارایی، بازرگانی داخلی، بازرگانی خارجی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۵۳)): برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست و روابط خارجی، دفاع، اطلاعات و امنیت مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون انرژی (ماده (۵۴)): برای انجام وظایف محوله در محدوده نفت، گاز، برق، سدها و نیروگاه‌های آبی و برقی، انرژی اتمی و انرژی‌های نو مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۵۵)): برای انجام وظایف محوله در محدوده برنامه، بودجه، نظارت برنامه و بودجه و دیوان محاسبات و امور مالی مجلس و آمار و خدمات عمومی فنی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

تبصره - کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات علاوه بر انجام وظایف تخصصی در ماده (۴۹) این ماده موظف است نسبت به امور زیر اقدام نماید: نظارت و مراقبت بر اجرای مقررات بودجه و امور مالی مجلس و نحوه هزینه کردن آن، رسیدگی به عملکرد بودجه سالانه مجلس و ارائه گزارش آن حداکثر تا

پایان شهریورماه سال بعد. این گزارش جهت اطلاع نمایندگان چاپ می‌گردد، بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیای منقول و غیرمنقول مجلس شورای اسلامی و ارائه گزارش سالانه جهت چاپ و توزیع بین نمایندگان.

کمیسیون بهداشت و درمان (ماده (۵۶)): برای انجام وظایف محوله در محدوده بهداشت، درمان، امداد، بهزیستی، تأمین اجتماعی و بیمه‌های اجتماعی و هلال احمر مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور (ماده (۵۷)): برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست داخلی، شوراها، امور غیرعمرانی شهرداری‌ها و ثبت احوال مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون صنایع و معادن (ماده (۵۸)): برای انجام وظایف محوله در محدوده صنایع، پست، مخابرات، معادن، پتروشیمی، صنایع هوافضا و ارتباطات مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون عمران (ماده (۵۹)): برای انجام وظایف محوله در محدوده راه و ترابری، مسکن، عمران شهری و عمران روستایی و امور عمرانی شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون فرهنگی (ماده (۶۰)): برای انجام وظایف محوله در محدوده فرهنگ و هنر، ارشاد و تبلیغات، صداوسیما و ارتباطات جمعی، تربیت‌بدنی و جوانان و زنان و خانواده مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون قضایی و حقوقی (ماده (۶۱)): برای انجام وظایف محوله در محدوده قضایی و حقوقی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۶۲)): برای انجام وظایف محوله در محدوده کشاورزی، منابع آب، دام و طیور، شیلات، محیط زیست و هواشناسی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

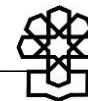
۳-۴. محدودیت عضویت همزمان در چند کمیسیون

بموجب ماده (۷۲) قانون هر نماینده بجز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند. براساس تبصره «۱» عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نخواهد بود.

براساس تبصره «۲» ماده (۴۸) اعضای ثابت کمیسیون اصل نود نباید عضو کمیسیون‌های تخصصی مجلس باشند.

۳-۵. کمیته‌های فرعی

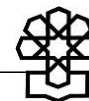
براساس ماده (۶۳) هر یک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب‌رئیس و یک دبیر خواهند بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌شوند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت.



جدول ۷. ساختار کمیسیون‌های مجلس براساس قانون آیین‌نامه داخلی مجلس با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ (۱۳۹۱/۲/۱۹) و ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۵/۹/۱۶

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|---|---|---|
| قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ مصوب ۱۳۹۱/۲/۱۹ و ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۵/۹/۱۶) | مجلس دارای ۶ کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم قانون اساسی و ۱۳ کمیسیون تخصصی (شامل کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۵۰))، اجتماعی (ماده (۵۱))، اقتصادی (ماده (۵۲))، امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۵۳))، انرژی (ماده (۵۴))، برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۵۵))، بهداشت و درمان (ماده (۵۶))، شوراها و امور داخلی کشور (ماده (۵۷))، صنایع و معادن (ماده (۵۸))، عمران (ماده (۵۹))، فرهنگی (ماده (۶۰))، قضایی و حقوقی (ماده (۶۱))، کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۶۲)) می‌باشد. | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی و نیز نفقات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود و تعداد اعضای کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق طبق مواد این آیین‌نامه تعیین می‌شوند. | به موجب ماده (۷۲) قانون هر نماینده بجز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهار نظر و بدون حق رأی شرکت کند. براساس تبصره «۱» عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نخواهد بود. | براساس ماده (۶۳) هریک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب رئیس و یک دبیر خواهند بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت. |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|---|-------------------|------------|
| قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۲/۳/۸) | تغییر عنوان «کمیسیون آموزش و تحقیقات» در ماده (۵۰) به کمیسیون «آموزش، تحقیقات و فناوری» (طبق ماده (۲) اصلاحی) | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هر کدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر می‌باشد. اعضای کمیسیون‌های تخصصی براساس تخصص (مدرک تحصیلی)، سوابق اجرایی و سابقه عضویت در کمیسیون مورد درخواست، امتیازبندی و توسط اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شوند (ماده (۱) قانون اصلاحی) | | |
| قانون اصلاح ماده (۴۵) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۲۴ | | براساس اصلاح ماده (۴۵) قانون ترکیب اعضای کمیسیون تلفیق بدین صورت اصلاح شد: از کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات ۹ نفر، از هر کمیسیون تخصصی دیگر سه نفر، کمیسیون تحقیق ۳۰ عضو (ماده (۴۶))، کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس ۱۵ عضو (ماده (۴۷))، کمیسیون اصل نود از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه، هشت نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیئت رئیسه به‌عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند (ماده (۴۸)). | | |
| قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶ (ماده (۳) قانون اصلاح ماده (۴۲)) | مجلس دارای کمیسیون‌های تخصصی و کمیسیون‌های خاص با محدوده وظایف مشخص به‌شرح مذکور در آیین‌نامه داخلی مجلس می‌باشد. | تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی، حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر است. تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق مواد (۴۳ تا ۴۸) آیین‌نامه داخلی مجلس تعیین می‌شود (ماده (۳)). | | |



جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

گزارش حاضر با هدف بررسی سیر تطور ساختار کمیسیون‌های مجلس از زمان تصویب نخستین نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی تاکنون صورت گرفته است. نتایج مطالعه صورت گرفته به‌طور خلاصه در ادامه ارائه شده است:

۱. **کارکرد نظارتی در کنار کارکرد تقنینی:** بررسی سیر تحولات کمیسیون‌ها نشان می‌دهد از تصویب نخستین نظامنامه داخلی مجلس تاکنون کمیسیون‌ها در ایران علاوه بر کارکرد تقنینی و سایر کارکردها وظیفه و اختیار نظارتی هم داشته‌اند. یکی از کمیسیون‌هایی که منحصراً کارکرد نظارتی دارد کمیسیون اصل نودم قانون اساسی است. مطابق این اصل «هر کس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضاییه داشته باشد، می‌تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایات رسیدگی کند و پاسخ کافی دهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه و یا قوه قضاییه مربوط است رسیدگی و پاسخ کافی از آنها بخواهد و در مدت متناسب نتیجه را اعلام نماید و در موردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند.» در واقع این کمیسیون یک مرجع تظلم‌خواهی عمومی است یعنی تنها ناظر به رفتار قوه مجریه نیست، بلکه هر سه قوه حکومتی را دربر می‌گیرد. متناظر با همین کمیسیون پیش از انقلاب کمیسیون عرایض وجود داشته که البته وظایف آن کمتر تخصصی بود. در واقع کمیسیون‌هایی همچون، عرایض که کارکردی شبیه کمیسیون اصل نودم داشته و کمیسیون دیوان محاسبات جزء کمیسیون‌هایی بودند که همواره در تمامی آیین‌نامه‌های داخلی مجلس وجود داشته‌اند.

۲. **کمیسیون‌های تخصصی هم‌عرض وزارتخانه‌های دولتی:** چنان‌که از صفت تخصصی کمیسیون‌ها برمی‌آید، کمیسیون‌های پارلمانی نهادهای تخصصی پارلمان هستند و ملاک تقسیم‌بندی آنها وظایف تخصصی هر یک از آنهاست. صاحب‌نظران حوزه قانونگذاری ضمن مطالعات میدانی تجربی به این نتیجه دست یافته‌اند که میان کارآمدی کمیسیون‌های پارلمانی و تعداد آنها، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. به این معنا که صرف‌نظر از دیگر شرایط اگر تعداد کمیسیون‌های پارلمانی با تعداد وزارتخانه‌های دولتی مساوی باشد و در عرض هر یک از آنها یک کمیسیون تخصصی وجود داشته باشد، آنها کار نظارت بر عملکرد وزارتخانه‌ها (به‌طور کلی) و نظارت بر اجرای قوانین (به‌طور خاص) را بهتر و کارآمدتر انجام می‌دهند. در واقع این امر به تخصصی‌تر شدن موضوع کار کمیسیون‌ها و در نهایت توانایی بیشتر آنها در اعمال نظارت بر اجرای قوانین از سوی وزارتخانه مربوطه یا دستگاه‌های دولتی زیر نظر آن وزارتخانه منجر خواهد شد.^۱

بررسی سیر تطور کمیسیون‌ها از انقلاب مشروطه تاکنون نشان می‌دهد علیرغم تغییرات صورت گرفته، همواره کمیسیون‌های تخصصی به تعداد وزارتخانه‌ها در مجلس تشکیل شده است. برای اولین بار در سال ۱۳۰۹ به‌موجب قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی بود که تصویب شد تعداد کمیسیون‌های دائمی به

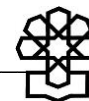
۱. حسن وکیلان، گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۰، ص ۲۵۲.

تعداد وزارتخانه‌ها باشد (ماده (۲۲))، در اواسط کار مجلس پنجم که تدوین و تصویب آیین‌نامه داخلی جدید برای مجلس شورای اسلامی در دستور کار کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی قرار گرفت، سیاست و راهبرد تدوین آیین‌نامه داخلی جدید به سمت و سوی فشرده‌سازی حوزه‌های تخصصی کمیسیون‌ها، کاهش تعداد آنها و ادغام کمیسیون‌های غیرضروری در کمیسیون‌های مرتبط بود. نگاه تدوین‌کنندگان آیین‌نامه جدید در تشکیل کمیسیون‌ها این بود که مجلس کار اجرایی انجام نمی‌دهد که به‌ازای هر وزارتخانه یک کمیسیون در مجلس وجود داشته باشد. اما در عمل ملاحظه می‌شود که تا به امروز همچنان کمیسیون‌هایی متناظر با وزارتخانه‌ها در مجلس وجود دارد (جدول ۸).

۳. تغییرات صورت گرفته در تعداد کمیسیون‌ها: براساس یافته‌های پژوهش حاضر از سال ۱۲۸۵ تاکنون تغییرات صورت گرفته در تعداد کمیسیون‌های مجلس به شرح جدول ۸ می‌باشد.

جدول ۸. تغییرات صورت گرفته در تعداد کمیسیون‌ها (۱۲۸۵ تاکنون)

| تعداد کمیسیون‌ها | قانون |
|---|---|
| یک انجمن (ماده (۴۹))، ۷ کمیسیون دائمی (اسناد کمیسیون‌ها)، یک کمیسیون موقت | نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵) |
| ۱۱ کمیسیون مشتمل بر ۷ کمیسیون (ماده (۱۵))، چهار کمیسیون (مواد (۱۶)، (۱۷) و (۱۸))، کمیسیون مخصوص (ماده (۲۱)) | نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸) |
| ۱۲ کمیسیون، کمیسیون مخصوص | قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه (۱۳۰۵) |
| ۱۳ کمیسیون، کمیسیون مخصوص | قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه (۱۳۰۹) |
| ۱۵ کمیسیون دائمی، کمیسیون‌های فوق‌العاده (ماده (۲۲)) و مخصوص (ماده (۴۰)) و خاص (ماده (۳۹)) | آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸) (تصمیم قانونی) |
| ۲۷ کمیسیون دائمی، کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص (ماده (۲۰))، کمیسیون خاص (ماده (۵۳)) و کمیسیون مخصوص (ماده (۵۴)) | قانون آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳) (تصمیم متخذه) |
| ۲۴ کمیسیون‌های دائمی و خاص (ماده (۴۲)) و (ماده (۳۴)) سایر کمیسیون‌ها: کمیسیون موقت خاص (ماده (۵۳))، کمیسیون ویژه (ماده (۵۴)) | آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱) |
| ۲۵ کمیسیون (تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی) | قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی (۱۳۶۳) |
| ۲۶ کمیسیون (تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی) | طرح تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی (۱۳۶۵) |
| ۲۵ کمیسیون (طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری و تشکیل کمیسیون «امور نهادهای انقلاب») | طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (۱۳۶۷) |



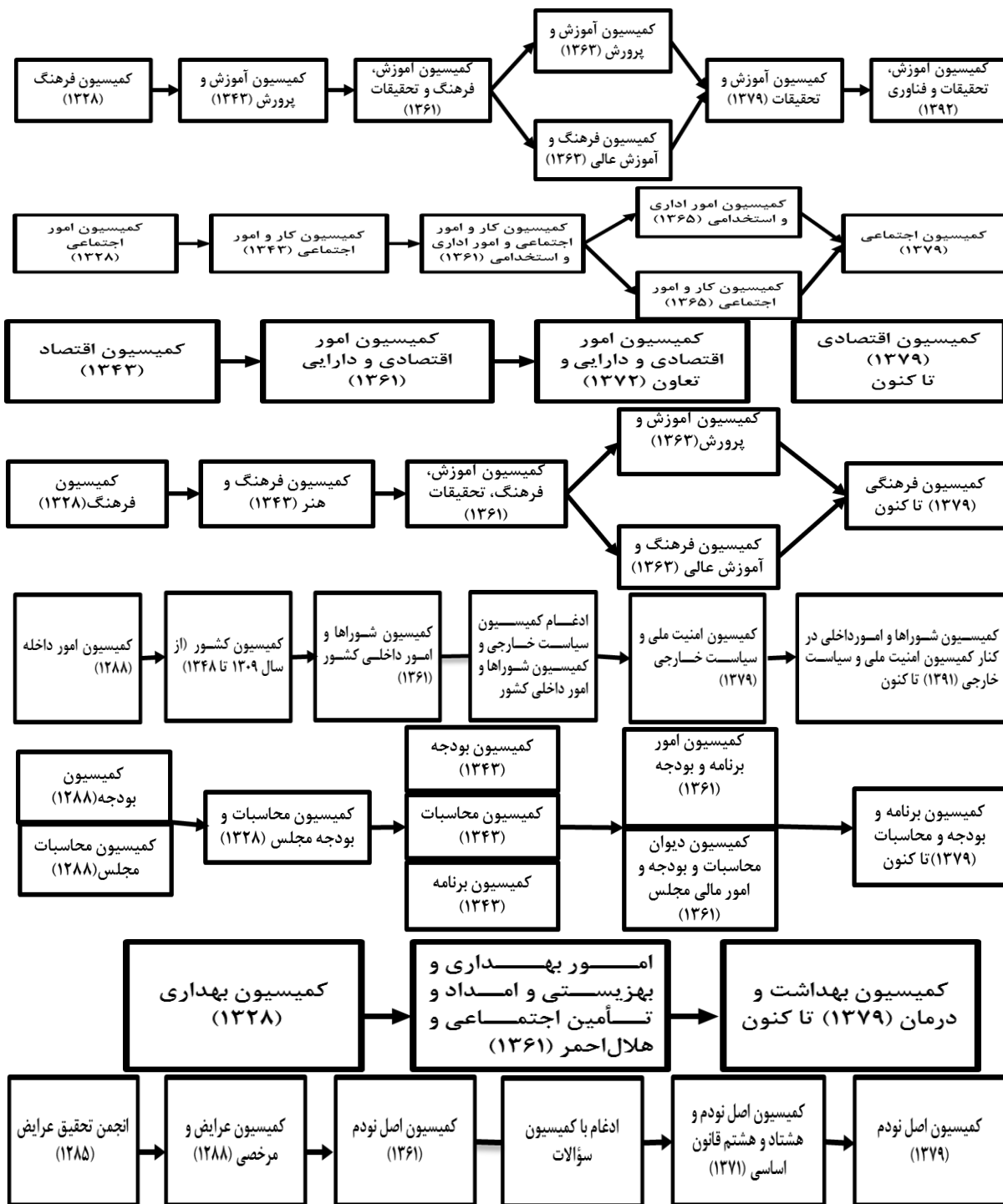
| تعداد کمیسیون‌ها | قانون |
|---|---|
| ۲۴ کمیسیون | ادغام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات و تشکیل کمیسیون اصل نودم و هشتادوهشتم قانون اساسی (۱۳۷۱) |
| ۲۵ کمیسیون (تشکیل کمیسیون تلفیق) | قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه مصوب (۱۳۷۳) |
| ۲۶ کمیسیون: کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده | قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۵) |
| ۲۵ کمیسیون | ادغام کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده در کمیسیون فرهنگی (۱۳۷۹) |
| ۱۸ کمیسیون شامل سه کمیسیون خاص (ماده (۲۹)، ۱۲، کمیسیون تخصصی (ماده (۴۵)، کمیسیون مشترک (ماده (۵۸)، کمیسیون ویژه (ماده (۵۹)، کمیسیون تلفیق (ماده (۲۱۳) | قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰) |
| ۱۸ کمیسیون مشتمل بر ۶ کمیسیون خاص، ۱۲ کمیسیون تخصصی (ماده (۴۲) | قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۱) |
| ۱۹ کمیسیون مشتمل بر ۶ کمیسیون خاص، ۱۳ کمیسیون تخصصی (ماده (۶۲) | قانون آیین‌نامه داخلی مجلس با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ (۱۳۹۱/۲/۱۹) و ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۱/۹/۱۶ (۱۳۹۵/۹/۱۶) |

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۴. روند تغییرات کمیسیون‌های مجلس: روند تغییرات صورت گرفته در کمیسیون‌های مجلس

طی سال‌های ۱۲۸۸ - ۱۳۹۶ در نمودار ذیل ارائه شده است.

نمودار سیر تطور برخی کمیسیون‌های مجلس از ۱۳۸۵ تا کنون^۱



۱. سیر تطور تمام کمیسیون‌های فعلی مجلس در جدول پیوست ۳ ارائه شده است.



شایان ذکر است کمیسیون‌های صنایع و معادن (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱))، کمیسیون امور قضایی و حقوقی (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱))، کمیسیون تحقیق (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱))، کمیسیون تدوین آیین‌نامه (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۳)) و کمیسیون انرژی (ماده (۳۸) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹))، کمیسیون تلفیق تغییرات خاصی نداشته‌اند و کمیسیون‌هایی همچون کشاورزی و کمیسیون عمران تغییرات کمی داشته‌اند (اطلاعات بیشتر در جدول پیوست شماره ۳).

۵. صلاحیت کمیسیون‌ها: بررسی سیر تحولات کمیسیون‌ها در خصوص صلاحیت کمیسیون‌ها نتایج نسبتاً مشابهی را نشان می‌دهد. اغلب برای بحث و بررسی درباره یک لایحه مشخص یا موضوعی که در مجلس مطرح شده است، صلاحیتی معین به کمیسیون‌های موقت تفویض شده است و تقریباً در تمامی آیین‌نامه‌ها تشکیل کمیسیون فوق‌العاده و خاص برای وظایف معین وجود داشته است. تشکیل کمیسیونی خاص برای لوایح و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آنها به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته و عموماً در آیین‌نامه‌های بعد از انقلاب با عنوان کمیسیون مشترک نام برده شده وجود داشته است. تشکیل کمیسیونی که به ملاحظه اهمیت طرح یا لایحه پیش‌بینی شده باشد نیز در آیین‌نامه‌های قبل و بعد از انقلاب ملاحظه می‌شود. در خصوص صلاحیت کمیسیون‌های تخصصی نیز تقریباً در تمامی آیین‌نامه‌های قبل و بعد از انقلاب عموماً صلاحیت کمیسیون‌ها با صلاحیت‌های یکی از وزارتخانه‌ها در قوه مجریه متناظر است.

۶. اندازه یا تعداد اعضای کمیسیون: بررسی سیر تحولات کمیسیون‌ها از مجالس دوران مشروطه تاکنون نشان می‌دهد تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی عموماً متغیر بوده و حداقل ۶ و حداکثر ۱۸ عضو داشته است. کمیسیون عرایض و محاسبات قبل از انقلاب جزء کمیسیون‌هایی بوده که کمترین تعداد اعضا را داشته، اما متناظر با همین کمیسیون، کمیسیون اصل نودم بعد از انقلاب از کمیسیون‌های پرشمار مجلس بوده و تعداد آن عموماً بین ۱۵ تا ۳۱ عضو بوده است.

۷. محدودیت عضویت همزمان در چند کمیسیون: منطق کارکرد جمع‌آوری اطلاعات از طریق کمیسیون، بررسی محدودیت عضویت همزمان در چند کمیسیون را توجیه می‌کند. زیرا تخصصی شدن اثرگذاری کمیسیون را تسهیل می‌کند. تخصصی شدن و کسب مهارت اعضای کمیسیون در صورتی که اعضا فقط بر یک کمیسیون متمرکز شوند می‌تواند تقویت شود.^۱ بررسی سیر تغییرات صورت گرفته در ساختار کمیسیون‌ها نشان‌دهنده طی روند تکاملی ساختارها از این منظر است. به طوری که در نخستین دوره‌های مجلس محدودیتی در خصوص عضویت همزمان در کمیسیون‌ها وجود نداشته است و پس از آن حق عضویت همزمان در دو یا سه کمیسیون مانعی نداشت. اما به تدریج

۱. محمدحسین زارعی، نقش کمیسیون‌های داخلی در نظارت پارلمانی (مطالعه تطبیقی)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.

نمایندگان تنها حق عضویت در یکی از کمیسیون‌های تخصصی را داشتند. اما در دوره‌های مختلف علاوه بر عضویت در یکی از کمیسیون‌های تخصصی حق عضویت در کمیسیون‌های تدوین آیین‌نامه، تحقیق و رسیدگی به سؤالات وجود داشته است.

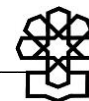
مشخصه مشترک دیگری که در اکثر آیین‌نامه‌های داخلی به چشم می‌خورد این است که هیئت رئیسه مجلس همواره از عضویت در کمیسیون‌های دائمی منع شده‌اند. علاوه بر آن عموماً اعضای هیئت رئیسه از عضویت در کمیسیون دیوان محاسبات و امور مالی مجلس نیز منع شده بودند. بعد از انقلاب نیز علاوه بر رئیس مجلس اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم از عضویت در کمیسیون‌های تخصصی منع شده‌اند.

۸. تأسیس کمیته‌های فرعی در کمیسیون‌های تخصصی: در هیچ‌یک از آیین‌نامه‌های داخلی مجلس پیش از پیروزی انقلاب اسلامی سخن از کمیته‌های فرعی نبوده است. تکامل کمیسیون‌ها و توجه به حجم زیاد کار و پیچیده بودن مسائل مورد بررسی در کمیسیون‌های تخصصی ایجاب کرد تقسیم کار بیشتر و دقیق‌تر در مجلس انجام شود.^۱ این راهکار برای اولین بار در ماده (۴۸) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۷۹ مطرح شد. براساس این ماده هر یک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد.

منابع و مأخذ

۱. آدمیت، فریدون. ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران، انتشارات پیام، تهران، قابل دسترس در <http://ketabnak.com/>
۲. اداره قوانین و مطبوعات مجلس شورای اسلامی، مجموعه مصوبات ادوار اول و دوم قانونگذاری مجلس شورای ملی، اداره قوانین و مطبوعات مجلس شورای ملی، تهران، ۱۳۱۸.
۳. اداره قوانین و مطبوعات مجلس شورای ملی، مجموعه مصوبات ادوار سوم و چهارم قانونگذاری مجلس شورای ملی، فروردین‌ماه ۱۳۱۹.
۴. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مصوبات دوره پنجم قانونگذاری، آبان‌ماه ۱۳۵۰.
۵. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره ششم تقنینیه.
۶. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه مصوبه دوره هفتم قانونگذاری، ۱۴ مهرماه ۱۳۰۷ تا ۱۴ آبان‌ماه ۱۳۰۹.
۷. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره هشتم تقنینیه، ۲۵ دی‌ماه ۱۳۰۹ تا ۲۵ دی‌ماه ۱۳۱۱، مطبوعه مجلس.
۸. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره نهم تقنینیه، ۲۵ فروردین‌ماه ۱۳۱۲ تا ۲۴ فروردین‌ماه ۱۳۱۴، مطبوعه مجلس.
۹. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره دهم قانونگذاری، ۲۲ خردادماه ۱۳۱۴ تا ۲۲ خردادماه ۱۳۱۶، مطبوعه مجلس، چاپ دوم، مردادماه ۱۳۳۷.

۱. حسن و کیلیان، گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۰، ص ۲۵۲.



۱۰. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره یازدهم قانونگذاری، ۲۷ شهریورماه ۱۳۱۶ تا ۲۷ شهریورماه ۱۳۱۸، مطبعه مجلس.
۱۱. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره دوازدهم قانونگذاری، ۹ آبان ماه ۱۳۱۸ تا ۹ آبان ماه ۱۳۲۰، مطبعه مجلس.
۱۲. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره سیزدهم تقنینیه، اول آذرماه ۱۳۲۰ تا ۳۰ آبان ماه ۱۳۲۲، مطبعه مجلس.
۱۳. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره چهاردهم قانونگذاری، ۲۱ اسفندماه ۱۳۲۲ تا ۲۱ اسفندماه ۱۳۲۴، مطبعه مجلس.
۱۴. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره پانزدهم قانونگذاری، ۱۶ مردادماه ۱۳۲۶ تا ۱۶ مردادماه ۱۳۲۸، مطبعه مجلس.
۱۵. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره شانزدهم قانونگذاری، ۲۹ بهمن ماه ۱۳۲۸ تا ۲۹ بهمن ماه ۱۳۳۰، مطبعه مجلس.
۱۶. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره هفدهم قانونگذاری، از تاریخ ۸ خردادماه ۱۳۳۱ تا ۲۸ آبان ماه ۱۳۳۲ (تاریخ انحلال)، مطبعه مجلس.
۱۷. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره هجدهم قانونگذاری، ۲۹ فروردین ماه ۱۳۳۳ تا ۲۶ فروردین ماه ۱۳۳۵، جلد اول، مطبعه مجلس.
۱۸. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین و مصوبات دوره نوزدهم قانونگذاری، جلد اول و دوم، مطبعه مجلس.
۱۹. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین و مصوبات دوره بیستم قانونگذاری، چاپخانه اختصاصی مجلس شورای ملی.
۲۰. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین بیست و یکمین دوره قانونگذاری مجلس شورای ملی، چاپخانه اختصاصی.
۲۱. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین بیست و دومین دوره قانونگذاری مجلس شورای ملی، چاپخانه مجلس شورای ملی.
۲۲. اداره کل قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین بیست و سومین دوره قانونگذاری مجلس شورای ملی، چاپخانه مجلس شورای ملی، بهمن ماه ۱۳۵۰.
۲۳. مجلس شورای ملی مجموعه قوانین دوره قانونگذاری بیست و چهارم، ۲ فروردین ماه ۱۳۵۴ تا ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷.
۲۴. مجموعه قوانین بیست و دومین دوره قانونگذاری، مجلس شورای ملی، به ترتیب تاریخ تصویب، اداره کل قوانین.
۲۵. شجیعی، زهرا. نخبگان سیاسی ایران، از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی، جلد اول: وزارت و تطور آن در ایران، انتشارات سخن، ۱۳۷۲.
۲۶. قانون اساسی.
۲۷. وکیلان، حسن. گفتارهایی در قانون و قانونگذاری (مجموعه مقالات)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۰.
۲۸. نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵ هجری شمسی).
۲۹. نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ هجری شمسی).
۳۰. قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی (۱۳۰۵).
۳۱. قانون تبصره الحاقی به ماده (۱۵) آیین‌نامه داخلی (۱۳۰۸).
۳۲. قانون اصلاح ماده پانزدهم نظامنامه داخلی (۱۳۰۹).

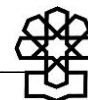
۳۳. تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸).
۳۴. تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت اصلاحات تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه در آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۹).
۳۵. تصمیم متخذ دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳).
۳۶. تصمیم قانونی دایر به اصلاح پاره‌ای از مواد آیین‌نامه داخلی (۱۸ تیرماه ۱۳۴۷).
۳۷. زارعی، محمدحسین. نقش کمیسیون‌های داخلی در نظارت پارلمانی (مطالعه تطبیقی)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۳۸. آیین‌نامه داخلی مجلس، مصوب ۱۳۶۱/۳/۲۳.
۳۹. قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸.
۴۰. قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۳/۸/۱۷.
۴۱. قانون اصلاح ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس، ۱۳۶۷/۹/۲۳.
۴۲. قانون الحاق یک تبصره به‌عنوان تبصره «۲» به ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۶۷/۹/۲۳ مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۶۸).
۴۳. قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی موضوع بند «۴» ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۲.
۴۴. قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه، مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷.
۴۵. قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۴.
۴۶. قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۵.
۴۷. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۹/۱/۲۰.
۴۸. قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده واحده)، ۱۳۷۹.
۴۹. قانون اصلاح ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۰.
۵۰. قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.
۵۱. قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس، ۱۳۹۱/۲/۳۰.
۵۲. قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ مصوب ۱۳۹۱/۲/۱۹ و ۱۳۹۱/۲/۳۰).
۵۳. قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس، ۱۳۹۲/۳/۸.
۵۴. قانون اصلاح ماده (۴۵) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۲۴.
۵۵. قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶.
۵۶. ططری، علی. کمیسیون‌های تخصصی در نخستین مجلس شورای ملی، دانشگاه شهید بهشتی، دوفصلنامه مجله تاریخ ایران، ش ۶۸، تابستان و پاییز ۱۳۹۰.
۵۷. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های سیاسی- حقوقی، ساختارشناسی مجلس شورای اسلامی (۲). سیر تطور کمیسیون‌ها از دور اول تا نهم مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۳۶۹۷، خردادماه ۱۳۹۳.



پیوست ۱. سیر تطور ساختار کمیسیون‌ها ۱۲۸۵ الی ۱۳۴۷

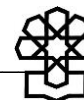
| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت |
|--|---|---|---------------|--|--|---|
| | دائم | موقت | | | | |
| نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵ هجری شمسی) | انجمن تحقیق عرایض (ماده (۴۹)) | در ماده (۴۹) بحث انجمن‌های موقت مطرح شده اما صحبتی از هفت کمیسیون کمیسیون‌های عدلیه، مالیه، داخله، عرایض، امور داخله، اداره مجلس، کمیسیون لوایح قانونی و همچنین کمیسیون دائمی انتخابات. | - | - | تعداد مشخصی عنوان نشده است و با استناد به ماده (۵۰) تعداد اعضا به موضوع تحقیق برای انجام کار توسط انجمن بستگی دارد. | عضویت افراد در بیش از یک کمیسیون امری مجاز بوده است |
| نظامنامه داخلی مجلس (۱۲۸۸ هجری شمسی) | ۷ کمیسیون (ماده (۱۵)): کمیسیون خارجه، داخله، نظام، عدلیه، قوانین مالیه، معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، پست و تلگراف و فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع | کمیسیون محاسبات مجلس (ماده (۱۶))، کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷))، کمیسیون مبتکرات (ماده (۱۷))، کمیسیون بودجه (ماده (۱۸)) | | علاوه بر کمیسیون‌های اشاره شده در ماده (۲۱) نظامنامه اشاره شده که مجلس به ملاحظه اهمیت طرح یا لایحه قانونی می‌تواند رأی دهد که از هر شعبه یک یا دو یا سه نفر برای عضویت کمیسیون مخصوص آن طرح یا لایحه انتخاب شوند. | ۶ الی ۱۲ عضو برای اعضای کمیسیون‌های دائمی و کمیسیون عرایض و مرخصی (۶ عضو) کمیسیون مبتکرات (۶ تا ۱۲ عضو) کمیسیون بودجه (هجده عضو) | هیچ‌یک از نمایندگان نمی‌توانند در زمان واحد در بیش از دو کمیسیون که مشغول کارند عضویت داشته باشند مگر در کمیسیون تحقیق انتخاب و کمیسیون محاسبات مجلس که از این قاعده مستثناست (ماده (۲۷)) |

| محدودیت‌های عضویت | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | کمیسیون ویژه | کمیسیون مشترک | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون |
|-------------------|---|--------------|---------------|---|--|
| | ۶ الی ۱۲ عضو برای اعضای کمیسیون‌های دائمی | | | تغییری ایجاد نشد ۸ کمیسیون (اصلاح ماده (۱۵)): کمیسیون امور خارجه، کمیسیون داخله، کمیسیون نظام، کمیسیون عدلیه، کمیسیون قواین مالیه، کمیسیون معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، کمیسیون پست و تلگراف، کمیسیون فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع تفکیک کمیسیون «پست و تلگراف و فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع» به دو کمیسیون «پست و تلگراف» و کمیسیون «فواید عامه و فلاح و تجارت و صنایع». | قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی (۱۳۰۵) |
| | اعضای کمیسیون عدلیه به ۱۸ عضو افزایش یافت. | | | | قانون تبصره الحاقی به ماده (۱۵) آیین‌نامه داخلی (۱۳۰۸) |
| | تعداد اعضای هر یک از کمیسیون‌ها را قبل از انتخاب مجلس تعیین خواهد کرد | | | تعداد کمیسیون‌ها به تعداد و اسم هر وزارتخانه تعیین شد. با توجه به اینکه تعداد وزارتخانه‌ها در آن سال ۹ عدد و مشتمل بر اقتصاد، طرق و شوارع، جنگ، امور خارجه، معارف و اوقاف، داخله، مالیه، عدلیه و پست و تلگراف بوده است، تعداد کمیسیون‌ها نیز متناظر با آن بوده است. | قانون اصلاح ماده (۱۵) نظامنامه داخلی (۱۳۰۹) |



| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت |
|--|---|--|--|--|--|
| تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸) تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت اصلاحات تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه در آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۹) | ۱۷ کمیسیون دائمی: فرهنگ، کشور، دارایی، دادگستری، پست و تلگراف، بهداشتی، کار، امور خارجه، جنگ، راه، اقتصاد، کشاورزی، کمیسیون عرایض و بودجه، کمیسیون محاسبات مجلس، کمیسیون امور استخدام و کمیسیون امور اجتماعی | - تشکیل کمیسیونی خاص برای لویج و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد (ماده (۳۹)) | - تشکیل کمیسیون مخصوصی به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان (ماده (۴۰)) | تعداد اعضای همه کمیسیون‌ها ۱۲ الی ۱۸ نفر. کمیسیون عرایض و محاسبات ۶ نفر | به‌موجب این قانون در سال ۱۳۲۸ محدودیت عضویت همزمان در بیش از یک کمیسیون به «بیش از سه کمیسیون» تغییر یافت (ماده (۲۶)) و علاوه‌بر آن اعضای هیئت رئیسه از عضویت در کمیسیون محاسبات منع شدند (ماده (۲۱)). براساس ماده (۲۵) هر نماینده‌ای ملزم شده بود حداقل یکی از مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از کمیسیون‌های دائمی را که نمایندگان پیش‌بینی شده بود انتخاب و تعیین می‌شود، قبول یا سه نفر تعیین شده بود (ماده (۴۰)). |
| تصمیم متخذ دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳) | ۲۱ کمیسیون‌های دائمی: به تعداد وزارتخانه‌ها شامل کشور، اطلاعات، دادگستری، خارجه، جنگ، راه، پست و تلگراف و تلفن، فرهنگ، اقتصادی، کشاورزی، آب و برق، بهداشتی، کار و امور اجتماعی، آبادانی و مسکن همچنین کمیسیون بودجه، عرایض، محاسبات مجلس، سازمان‌های اداری و استخدام، | تشکیل کمیسیونی خاص برای لویج و طرح‌هایی که ارتباط اساسی آن به کمیسیون خاصی روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشته باشد (ماده (۵۳)) | تشکیل کمیسیون مخصوصی به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان (ماده (۵۴)) | تعداد اعضای کمیسیون‌های مجلس به‌استثنای کمیسیون‌های عرایض و محاسبات که ۶ نفر است مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ نفر به بالا خواهد بود (ماده (۲۰)) همچنین براساس ماده | در سال ۱۳۴۳ مصوب شد که هر نماینده‌ای ملزم است لااقل عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که انتخاب و تعیین می‌شود قبول نماید و هیچ‌یک از نمایندگان حق عضویت بیش از دو کمیسیون دائمی را نخواهد داشت (ماده (۲۲)) |

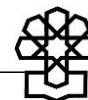
| محدودیت‌های عضویت | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | کمیسیون ویژه | کمیسیون مشترک | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون |
|--|---|--------------|---------------|---|---|
| علاوه بر آن هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه نمی‌توانند به عضویت کمیسیون محاسبات لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان پیش‌بینی شده بود از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر تعیین شده بود. (۲۲) آیین‌نامه نخواهد بود. | (۵۴) تعداد اعضای کمیسیون مخصوصی که به ملاحظه اهمیت هر طرح یا لایحه قانونی با درخواست رئیس مجلس یا پیشنهاد پنج نفر از نمایندگان عضویت در کمیسیون مخصوص پیش‌بینی شده بود از هر شعبه یا کمیسیون دو یا سه نفر تعیین شده بود. (۲۲) آیین‌نامه نخواهد بود. | | | برنامه، رسیدگی به سؤالات و کمیسیون همکاری مجلسین تغییرات کمیسیون‌ها: کمیسیون امور استخدام به کمیسیون سازمان‌های اداری و استخدام تغییر یافت، کمیسیون امور اجتماعی حذف شد. سه کمیسیون برنامه، رسیدگی به سؤالات و همکاری مجلسین به کمیسیون‌های قبل اضافه | |
| | عده اعضای کمیسیون‌ها به استثنای کمیسیون عرایض و محاسبات که ۶ نفر است مطابق تشخیص هیئت رئیسه از ۱۲ نفر به بالا خواهد بود. | | | علاوه بر کمیسیون‌های مذکور مجلس می‌تواند در موارد لازم کمیسیون‌های فوق‌العاده و مخصوص برای وظایف معین انتخاب کند. | تصمیم قانونی دایر به اصلاح پاره‌ای از مواد آیین‌نامه داخلی (۱۸) تیرماه ۱۳۴۷ اصلاح ماده (۲۰) - کمیسیون‌های دائمی به تعداد وزارتخانه‌ها به علاوه ۷ کمیسیون کمیسیون‌های عرایض، بودجه، برنامه، محاسبات مجلس، امور استخدام و سازمان‌های اداری، رسیدگی به سؤالات و کمیسیون همکاری مجلسین خواهد بود. |



پیوست ۲. سیر تطور ساختار کمیسیون‌های مجلس - ۱۳۶۱-۱۳۹۵

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|-------------------------------------|--|---|---|---|--|------------|
| آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱/۳/۲۳ | براساس ماده (۴۲) کمیسیون‌های دائمی مجلس به‌اضافه سایر کمیسیون‌های خاص (ماده (۳۴)) به تعداد ۲۴ کمیسیون به شرح زیر می‌باشد. کمیسیون آموزش، فرهنگ، تحقیقات، ارشاد و هنر اسلامی و وسایل ارتباط جمعی، امور اقتصادی و دارایی، امور برنامه و بودجه، امور نفت، صنایع و معادن، کار و امور اجتماعی و امور اداری و استخدامی، مسکن و شهرسازی و راه و ترابری، امور قضایی و حقوقی، امور دفاعی (شامل امور سپاه پاسداران)، سیاست خارجی، شوراهای و امور داخلی کشور، امور بهداشتی و بهداشتی و امداد و تأمین اجتماعی و هلال احمر، امور پست و تلگراف و نیرو، امور بازرگانی و توزیع، امور کشاورزی و عمران روستاها، امور سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (از قبیل سازمان تربیت‌بدنی، امور اوقاف)، اصل نودم، دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس، کمیسیون نهادهای انقلاب (از قبیل جهاد و بنیاد مستضعفین و بنیاد شهید)، کمیسیون اصل هشتاد و هشتم، هفتاد و هشتم، کمیسیون تحقیق، کمیسیون تدوین آیین‌نامه مجلس، کمیسیون ویژه برای بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب مواد (۴۲) و (۳۴) | براساس ماده (۵۳) تشکیل کمیسیون موقت خاص پیشنهاد شد که در مورد لوایح و طرح‌هایی بود که ارتباط اساسی آن به کمیسیون معین روشن نبوده و جنبه‌های مختلفی داشت. در سال ۱۳۶۳ تبصره‌ای به این ماده اضافه شد که در آن عنوان شده بود در مورد طرح‌ها و لوایحی که به دو کمیسیون ارتباط اساسی کمیسیون ویژه داشته باشد، هیئت رئیسه باید کمیسیون مشترک تشکیل دهد. | براساس ماده (۵۴) قانون تشکیل کمیسیون ویژه پیش‌بینی شده بود که در مورد مسائل مهم و استثنایی که برای کشور پیش می‌آید ضرورت پیدا می‌کند به پیشنهاد حداقل ۱۵ نفر از نمایندگان صاحب رأی و تصویب مجلس کمیسیون ویژه تشکیل می‌شود | در سال ۱۳۶۱ تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۷ نفر و حداکثر ۱۳ نفر بوده است. تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نودم و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب از این قانون مستثنا بوده و به ترتیب حداکثر ۳۱ و ۲۱ نفر خواهد بود (ماده (۴۳)). | بهموجب ماده (۳۷) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۶۱ هر نماینده بجز رئیس مجلس ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های دائمی را که برای آن انتخاب و تعیین می‌شود، بپذیرد و در صورت تمایل می‌توانست در کمیسیون‌های دیگر مجلس با حق اظهار نظر و بدون حق رأی شرکت کند. عضویت در کمیسیون آیین‌نامه و تحقیق (تبصره ماده (۳۷) و کمیسیون ویژه بررسی قوانین شورای انقلاب و قبل از انقلاب (تبصره ماده (۴۳)) مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است. در ماده (۳۶) قانون تصریح شده بود که هیچ‌یک از اعضای هیئت رئیسه مجلس نمی‌توانند به عضویت کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس انتخاب شوند. بهموجب قانون حذف تبصره «۲» ماده (۱۴۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و الحاق ۴ تبصره به آن تبصره «۲» مصوب ۱۳۷۹/۱۲/۹ عضویت اعضای دیگر کمیسیون‌ها در هیئت تحقیق و تفحص بلامانع و تشخیص آن با کمیسیون ذیربط اعلام گردید. | |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|--|---------------|--------------|--|-------------------|------------|
| قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸ | به‌موجب ماده (۴۲) کمیسیون اصل هشتاد و هشتم، هفتاد و هشتم به «کمیسیون سؤالات» تغییر یافت. | | | | | |
| قانون اصلاح ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۸/۱۷ | طرح تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی | | | | | |
| طرح تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی (۱۳۶۵/۴/۲۵) | تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی | | | | | |
| طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری (۱۳۶۷/۴/۱۹) | طرح ادغام دو کمیسیون نهادهای انقلابی و سازمان‌های وابسته به نخست‌وزیری «امور نهادهای انقلاب» | | | | | |
| قانون اصلاح ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۷/۹/۲۳) | | | | تعداد اعضای کمیسیون‌ها بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و در | | |



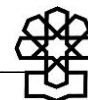
| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|---|---|---------------|--------------|--|-------------------|------------|
| | | | | مورد کمیسیون اصل نودم حداقل ۱۵ و حداکثر ۳۱ تعیین شد تعداد اعضای کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده بنا به تشخیص جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب حداقل ۹ نفر و حداکثر ۱۵ نفر و حداقل نصف اعضای این کمیسیون از نمایندگان زن داوطلب تعیین شد. | | |
| قانون الحاق یک تبصره به‌عنوان تبصره «۲» به ماده (۴۳) آیین‌نامه داخلی مصوب مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۶۸) | | | | حداقل اعضای کمیسیون‌های دیوان محاسبات و کار و امور اجتماعی و سؤالات هفت نفر مصوب شد. | | |
| ۱۳۷۱ | ادغام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات و تشکیل کمیسیون اصل نودم و هشتادو هشتم قانون اساسی | | | | | |
| قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و موضوع بند «۴» ماده | تغییر عنوان کمیسیون امور اقتصادی و دارایی به کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و تعاون | | | | | |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|----------------------------------|--|---|---|--|
| (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۲) | | | | | | |
| قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷ | تشکیل کمیسیون تلفیق | | | | | |
| قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۴) | به‌منظور رسیدگی به لایحه بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی لازم بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی کمیسیونی تشکیل شد. | | | کمیسیون مرکب از کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های مجلس به انتخاب همان کمیسیون (به غیر از کمیسیون‌های تدوین آیین‌نامه، تحقیق و قوانین قبل از انقلاب) بود. | | |
| قانون الحاق یک تبصره به ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۵) | کمیسیون امور زنان، جوانان و خانواده (این کمیسیون تا پایان دوره پنجم مجلس (۱۳۷۹) ادامه داشت و در جلسه ۲۵۹ دوره پنجم مجلس حذف و در کمیسیون فرهنگی ادغام شد). | | | | | |
| قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰) | کمیسیون‌های تخصصی ۱۲ کمیسیون و مشتمل بر کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۳۴))، کمیسیون اجتماعی (ماده (۳۵))، کمیسیون اقتصادی (ماده (۳۶))، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۳۷))، | کمیسیون مشترک: به‌موجب ماده (۵۸) | کمیسیون ویژه: همچنین طبق ماده (۵۹) همچون | براساس ماده (۲۹) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۷۹ | به‌موجب ماده (۵۷) هر نماینده بجز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های فرعی در ماده (۴۸) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۷۹ | برای اولین بار بحث کمیته‌های فرعی در ماده (۴۸) آیین‌نامه داخلی مصوب ۱۳۷۹ مطرح شد. براساس |



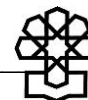
| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|-------|--|---|--------------|--|---|---|
| | <p>کمیسیون انرژی (ماده (۳۸))، کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۳۹))، کمیسیون بهداشت و درمان (ماده (۴۰))، کمیسیون صنایع براساس قانون و معادن (ماده (۴۱))، کمیسیون عمران (ماده (۴۲))، کمیسیون فرهنگی (ماده (۴۳))، کمیسیون قضایی و حقوقی (ماده (۴۴))، کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۴۵))</p> <p>کمیسیون‌های خاص: کمیسیون تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی</p> <p>مجلس، اصل نودم (۹۰) (ماده (۲۹))</p> <p>کمیسیون تلفیق: براساس ماده (۲۱۳) و کمیسیون غیرتخصصی و موقت به نام کمیسیون تلفیق به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوایح بودجه کل کشور و لوایحی که به دو ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس تشکیل شد</p> | <p>کمیسیون مشترک</p> <p>پیش‌بینی شد.</p> <p>قانون</p> <p>اصلاح برخی از مواد آیین‌نامه داخلی (۱۳۶۳) و به موجب تبصره الحاقی به ماده (۵۳) چین کمیسیونی</p> <p>پیش‌بینی شده بود، ولی در آن اصلاحیه عنوان شده بود در مورد طرح‌ها و لوایحی که به دو کمیسیون ارتباط داشته باشند</p> <p>کمیسیون مشترک تشکیل می‌شود.</p> | | <p>هرکدام ۱۵ نفر و سایر کمیسیون‌های خاص و تخصصی بنا به تشخیص هیئت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر عضو خواهند بود.</p> <p>تعداد اعضای کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس با استناد (ماده (۳۱)) و ماده (۲۶) آیین‌نامه داخلی مجلس (مصوب ۱۳۷۹) ۱۵ نفر تعیین شد.</p> <p>تعداد اعضای کمیسیون تحقیق با استناد به ماده (۲۶) و ماده (۳۰) تعداد ۳۰ عضو تعیین شده بود.</p> <p>تعداد اعضای کمیسیون ویژه طبق ماده (۵۹) هفت تا ۱۵ نفر تعیین شده بود. به‌عنوان مثال به‌موجب قانون الحاقی یک ماده به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۳) تشکیل کمیسیون ویژه‌ای</p> | <p>رأی شرکت کند و براساس تبصره همین ماده عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نبوده است.</p> | <p>این ماده هریک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب‌رئیس و یک منشی خواهد بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت.</p> |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|---|--------------------------|---------------|--------------|---|-------------------|------------|
| | | | | <p>مرکب از ۱۵ نفر از نمایندگان برای بررسی تقاضای همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه‌ونهم (۵۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تشکیل شد.</p> <p>تعداد اعضای کمیسیون تلفیق براساس ماده (۲۱۳) آیین‌نامه شامل کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین</p> <p>آیین‌نامه داخلی مجلس که اعضای مذکور توسط کمیسیون‌های مربوطه انتخاب و به هیئت رئیسه مجلس معرفی می‌شوند.</p> | | |
| قانون اصلاح ماده (۲۱۳) آیین‌نامه داخلی مجلس (ماده واحده) (۱۳۷۹) | | | | <p>ترکیب اعضای کمیسیون تلفیق یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی</p> | | |



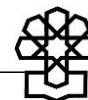
| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|---|---|--|--------------|--|---|------------|
| | | | | مجلس تغییر یافت (اصلاح بند «۲» ماده (۲۱۳)) | | |
| قانون اصلاح ماده (۵۸) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۰) | | ماده (۵۸) - در مورد طرح‌ها و لوایحی که به تشخیص هیئت رئیسه به دو یا چند کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشند، کمیسیون مشترک تشکیل می‌گردد. | | تعداد اعضای کمیسیون مشترک ۲۳ نفر می‌باشد. تعیین سهم هر کمیسیون به‌وسیله هیئت رئیسه مجلس و انتخاب آنان توسط کمیسیون ذیربط می‌باشد. | | |
| قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷) | ماده (۳۲) - به‌منظور سامان دادن و کارآمدسازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون اساسی بالاخص اصل نودم (۹۰)، کمیسیونی به نام اصل نودم (۹۰) قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید. | | | در ماده (۲۹) آیین‌نامه مصوب ۱۳۷۹ عبارت «سایر کمیسیون‌های خاص و تخصصی بنا به تشخیص هیئت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر عضو خواهند بود» حذف و عبارت «تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه | اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم نباید عضو کمیسیون‌های تخصصی مجلس باشند (تبصره «۲» ماده (۳۲) اصلاحی) | |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|-------|--|---------------|--------------|--|-------------------|------------|
| | کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست داخلی، شوراها، امور غیرعمرانی شهرداری‌ها و ثبت احوال مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود. | | | و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود» جایگزین می‌شود. (ماده (۴) قانون اصلاحی). تعداد اعضای کمیسیون اصل نودم از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه و هشت (۸) نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیئت رئیسه به‌عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند. تبصره «۱» - رئیس کمیسیون با پیشنهاد هیئت رئیسه مجلس از بین اعضای ثابت کمیسیون و با رأی مجلس انتخاب می‌گردد (ماده (۳۲) اصلاحی) تعداد اعضای کمیسیون ویژه در ماده (۵۹) عبارت «پانزده نفر» جایگزین عبارت «هفت تا ۱۵ نفر بنا | | |



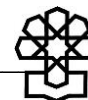
| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|---|---|---|--|------------|
| | | | | به نظر پیشنهاددهندگان» و تبصره ذیل به این ماده الحاق می‌شود (ماده ۸) اصلاحیه). | | |
| قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۱/۲/۳۰) | بهموجب ماده (۴۲): مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم (۹۰) قانون اساسی، کمیسیون‌های تخصصی با محدوده وظایف مشخص (ماده (۴۲)) شامل کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده (۵۰))، اجتماعی (ماده (۵۱))، اقتصادی (ماده (۵۲))، امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۵۳))، انرژی (ماده (۵۴))، برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۵۵))، بهداشت و درمان (ماده (۵۶))، شوراها و امور داخلی کشور (ماده (۵۷))، صنایع و معادن (ماده (۵۸))، عمران (ماده (۵۹))، فرهنگی (ماده (۶۰))، قضایی و حقوقی (ماده (۶۱))، کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۶۲)) | بهموجب ماده (۴۲) کمیسیون مشترک جزء کمیسیون‌های خاص طبقه‌بندی شده است. | بهموجب ماده (۴۲) آیین‌نامه کمیسیون ویژه جزء کمیسیون‌های خاص طبقه‌بندی شده است. | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیس و رؤسای شعب تعیین می‌شود و تعداد اعضای کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق طبق مواد این آیین‌نامه تعیین می‌شوند. | | |
| قانون آیین‌نامه داخلی مجلس (با اصلاحات اعمال شده در آیین‌نامه ۱۳۸۷ مصوب ۱۳۹۱/۲/۱۹ و (۱۳۹۱/۲/۳۰) | مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون‌های مشترک، ویژه، تلفیق، تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و کمیسیون‌های تخصصی با محدوده وظایف مشخص به شرح مواد این آیین‌نامه خواهد بود. | | | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند. | بهموجب ماده (۷۲) قانون هر نماینده بجز رئیس مجلس، ملزم است عضویت هر یک یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق موظف است از میان اعضای خود کمیته و | |

| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|-------|--------------------------|---------------|--------------|---|---|--|
| | | | | اعضای کمیسیون‌های تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آیین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود و تعداد اعضای کمیسیون‌های مشترک، ویژه و تلفیق طبق مواد این آیین‌نامه تعیین می‌شوند. تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق مواد (۴۳) تا (۴۸) به شرح زیر می‌باشد: تعداد اعضای کمیسیون مشترک ۲۳ نفر می‌باشد (ماده (۴۳)). اعضای کمیسیون ویژه که ۱۵ نفر خواهند بود (ماده (۴۴))، کمیسیون تلفیق براساس آیین‌نامه سال ۱۳۷۹ مشتمل بر کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و دو نفر از هر یک از کمیسیون‌های | براساس تبصره «۱» عضویت در یا کمیته‌های فرعی کمیسیون‌های تحقیق و تدوین متناسب با موضوعات مرتبط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی براساس تبصره «۲» ماده (۴۸) اعضای ثابت کمیسیون اصل نود نباید عضو کمیسیون‌های تخصصی مجلس باشند. اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت. | یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب‌رئیس و یک دبیر خواهند بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت. |



| قانون | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | کمیسیون مشترک | کمیسیون ویژه | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | محدودیت‌های عضویت | کمیته فرعی |
|--|---|---------------|--------------|--|-------------------|------------|
| | | | | دیگر (غیر از کمیسیون تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) تعیین شده بود | | |
| قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۲/۳/۸) | تغییر عنوان «کمیسیون آموزش و تحقیقات» در ماده (۵۰) به کمیسیون «آموزش، تحقیقات و فناوری» (طبق ماده (۲) اصلاحی) | | | تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس هرکدام ۱۵ نفر و اعضای ثابت کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر می‌باشد. اعضای کمیسیون‌های تخصصی براساس تخصص (مدرک تحصیلی)، سوابق اجرایی و سابقه عضویت در کمیسیون مورد درخواست، امتیازبندی و توسط اعضای جلسه مشترک هیئت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شوند (ماده (۱) قانون اصلاحی) | | |
| قانون اصلاح ماده (۴۵) آیین‌نامه داخلی مجلس | | | | براساس اصلاح ماده (۴۵) قانون ترکیب اعضای | | |

| کمیته فرعی | محدودیت‌های عضویت | تعداد اعضای کمیسیون‌ها | کمیسیون ویژه | کمیسیون مشترک | تعداد و ماهیت کمیسیون‌ها | قانون |
|------------|-------------------|---|--------------|---------------|---|--|
| | | کمیسیون تلفیق بدین صورت اصلاح شد: از کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات ۹ نفر، از هر کمیسیون تخصصی دیگر سه نفر، کمیسیون تحقیق ۳۰ عضو (ماده (۴۶))، کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس ۱۵ عضو (ماده (۴۷))، کمیسیون اصل نودم از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه، هشت نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیئت رئیسه به‌عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند (ماده (۴۸)). | | | | شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۲۴ |
| | | تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی، حداقل ۱۹ و حداکثر ۲۳ نفر است. تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق مواد (۴۳) تا (۴۸) آیین‌نامه داخلی مجلس تعیین می‌شود (ماده (۳)). | | | مجلس دارای کمیسیون‌های تخصصی و کمیسیون‌های خاص با محدوده وظایف مشخص به‌شرح مذکور در آیین‌نامه داخلی مجلس می‌باشد. | قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۵/۹/۱۶ (ماده (۳) قانون اصلاح ماده (۴۲)) |



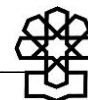
پیوست ۳. سیر تطور کمیسیون‌های مجلس از ۱۳۲۸ تاکنون

| عنوان کمیسیون | تغییرات صورت گرفته در کمیسیون |
|-------------------------|--|
| کمیسیون آموزش و تحقیقات | <p>- کمیسیون فرهنگ^۱ (ماده ۵۰) تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸ هجری شمسی))</p> <p>- کمیسیون آموزش و پرورش (ماده ۲۰) تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳ هجری شمسی))</p> <p>- کمیسیون آموزش، فرهنگ، تحقیقات (ماده ۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)</p> <p>- تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی (قانون اصلاح ماده ۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۶۳/۸/۱۷)</p> <p>- کمیسیون آموزش و تحقیقات (ماده ۳۴) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)</p> <p>- تغییر عنوان «کمیسیون آموزش و تحقیقات» به «کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری» (قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۳/۸)</p> |
| کمیسیون اجتماعی | <p>- تشکیل کمیسیون امور اجتماعی^۲ (ماده ۵۹) تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸ هجری شمسی))</p> <p>- کمیسیون کار و امور اجتماعی (ماده ۴۴) قانون «تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به‌وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳))</p> <p>- کمیسیون کار و امور اجتماعی و امور اداری و استخدامی (ماده ۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)</p> <p>- تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی (طرح تفکیک کمیسیون کار و امور اجتماعی و اداری و استخدامی به</p> |

۱. وظایف کمیسیون فرهنگ (ماده ۵۰) عبارت است از رسیدگی به لوایح و طرح‌های قانونی راجع به آموزش و پرورش و فرهنگ عمومی و کلیه امور علمی مربوط به مدارس دولتی و خصوصی اعم از قدیم و جدید و دانشگاه‌ها و آموزشگاه‌ها و تشکیلات مذهبی و اوقات و امتیازات علمی و گواهینامه‌ها و نشان‌ها و امور مربوط به شورای عالی فرهنگ و جراید و نشریات و کتابخانه‌ها و موزه‌ها و حفريات و عتیقات و هنرهای زیبا و تربیت‌بدنی و امثال آنها.

۲. وظایف کمیسیون امور اجتماعی (ماده ۵۹) عبارت است از رسیدگی به لوایح مربوط به کار و بیمه کارگران و حدود وظایف و تکالیفی که قانون برای کارفرما و کارگر و مالک و زارع و روابط آنها با هم معین کرده است و سایر امور اجتماعی کشور از قبیل امور مربوط به سینماها و تئاترها و تبلیغات و بیمه اجتماعی و اخلاقیات و بیکاری و فحشا و جنایات و امثال آن.

| تغییرات صورت گرفته در کمیسیون | عنوان کمیسیون |
|--|----------------------------------|
| <p>دو کمیسیون امور اداری و استخدامی و کمیسیون کار و امور اجتماعی (۱۳۶۵/۴/۲۵)) - کمیسیون اجتماعی (ماده (۳۵) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰))</p> | |
| <p>- تشکیل کمیسیون اقتصاد (ماده (۲۰) قانون «تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳)» - کمیسیون امور اقتصادی و دارایی (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - تغییر عنوان کمیسیون امور اقتصادی و دارایی به کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و تعاون (قانون تغییر نام کمیسیون امور اقتصادی و دارایی و موضوع بند «۴» ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۲)) - کمیسیون اقتصادی (ماده (۳۶) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰))</p> | کمیسیون اقتصادی |
| <p>- کمیسیون امور نفت (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - کمیسیون انرژی (ماده ۳۸ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰))</p> | کمیسیون انرژی |
| <p>- کمیسیون امور برنامه و بودجه و همچنین کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس مصوب (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات (ماده (۳۹) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰))</p> | کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات |
| <p>- تشکیل کمیسیون بهداری ((ماده (۵۱) تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین‌نامه داخلی (۱۳۲۸)) کمیسیون امور بهداری و بهزیستی و امداد و تأمین اجتماعی و هلال احمر (۱۳۶۱) - کمیسیون بهداشت و درمان ماده (۴۰) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)</p> | کمیسیون بهداشت و درمان |
| <p>- کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۶۱/۳/۲۳)) - کمیسیون سیاست خارجی و شوراها و امور داخلی کشور در هم ادغام و کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۳۷) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)) - کمیسیون شوراها و امور داخلی (ماده (۵۷)) در کنار کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی (ماده (۵۳)) (قانون اصلاح موادی از آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۹۱/۲/۳۰))</p> | کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور |



| عنوان کمیسیون | تغییرات صورت گرفته در کمیسیون |
|------------------------------------|--|
| کمیسیون صنایع و معادن | - کمیسیون صنایع و معادن (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) |
| کمیسیون عمران | - کمیسیون امور کشاورزی و عمران روستاها (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - کمیسیون عمران (ماده (۴۲)) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)) |
| کمیسیون فرهنگی | - کمیسیون فرهنگ ^۱ (ماده (۵۰)) تصمیم قانونی دایر به اجرای موقت آیین نامه مصوب کمیسیون اصلاح آیین نامه داخلی (۱۳۲۸ هجری شمسی)) - کمیسیون فرهنگ و هنر (ماده (۲۰)) قانون «تصمیم متخذ دایر به اجرای موقت آیین نامه داخلی مجلس تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه (۱۳۴۳))» - کمیسیون آموزش، فرهنگ، تحقیقات (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - تفکیک کمیسیون آموزش، فرهنگ و تحقیقات به دو کمیسیون آموزش و پرورش و کمیسیون فرهنگ و آموزش عالی (قانون اصلاح ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی) - کمیسیون فرهنگی (ماده (۴۳)) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)) |
| کمیسیون قضایی و حقوقی | - کمیسیون امور قضایی و حقوقی (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) |
| کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی | - کمیسیون امور کشاورزی و عمران روستاها (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی (ماده (۴۵)) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹/۱/۲۰)) |
| کمیسیون تحقیق | - کمیسیون تحقیق (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) |
| کمیسیون تدوین آیین نامه داخلی مجلس | - تشکیل کمیسیون تدوین آیین نامه (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) |
| کمیسیون اصل نودم (۹۰) | - انجمن تحقیق عرایض (ماده (۴۹)) نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران (۱۲۸۵)) - کمیسیون عرایض و مرخصی (ماده (۱۷)) نظامنامه داخلی مجلس (مصوب ۱۲۸۸)) - تشکیل کمیسیون اصل نودم (ماده (۴۲)) آیین نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳)) - ادغام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات و تشکیل کمیسیون اصول |

۱. وظایف کمیسیون فرهنگ (ماده (۵۰)) عبارت است از رسیدگی به لوایح و طرح های قانونی راجع به آموزش و پرورش و فرهنگ عمومی و کلیه امور علمی مربوط به مدارس دولتی و خصوصی اعم از قدیم و جدید و دانشگاه ها و آموزشگاه ها و تشکیلات مذهبی و اوقات و امتیازات علمی و گواهینامه ها و نشان ها و امور مربوط به شورای عالی فرهنگ و جراید و نشریات و کتابخانه ها و موزه ها و حفريات و عتیقات و هنرهای زیبا و تربیت بدنی و امثال آنها.

| عنوان کمیسیون | تغییرات صورت گرفته در کمیسیون |
|----------------|---|
| | نودم و هشتاد و هشتم قانون اساسی (۱۳۷۱). - براساس قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷) ماده (۳۲) قانون وظایف کمیسیون اصل نودم تغییراتی کرد. ^۱ |
| کمیسیون تلفیق | - تشکیل کمیسیون تلفیق (قانون آیین‌نامه نحوه رسیدگی به برنامه توسعه مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۷ - به منظور رسیدگی به لایحه بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی لازم بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی کمیسیونی تشکیل شد (قانون اصلاح ماده (۱۰۶) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۴)). صلاحیت کمیسیون تلفیق که قبلاً منحصر به بررسی برنامه توسعه بود به بررسی لایحه بودجه سالیانه کل کشور نیز تسری یافت (۱۳۷۸/۱/۱۸) |
| کمیسیون سؤالات | کمیسیون اصل هشتاد و هشتم - هفتاد و ششم (ماده (۴۲) آیین‌نامه داخلی مجلس (۱۳۶۱/۳/۲۳) - کمیسیون سؤالات «(قانون رفع نقایص و تکمیل آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب (۱۳۶۲/۲/۱۸) - ادغام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی با کمیسیون رسیدگی به سؤالات و تشکیل کمیسیون اصل نودم و هشتاد و هشتم قانون اساسی (جلسه ۴۵ مورخ ۱۳۷۱/۸/۱۳) |

۱. به منظور سامان دادن و کارآمدسازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون اساسی بالاخص اصل نودم (۹۰)، کمیسیونی به نام **اصل نودم (۹۰) قانون اساسی** تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید (ماده (۳۲)).



مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۷۵۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: سیر تکوینی ساختار کمیسیون‌های مجلس (از سال ۱۲۸۵ تاکنون)

نام دفتر: مطالعات اجتماعی (گروه اداری و استخدامی)

تهیه و تدوین کنندگان: فهیمه غفرانی، اکبر شکوهی

ناظران علمی: علی اخوان بهبهانی، محمدرضا مالکی

منتقاضی: رئیس کمیسیون عمران

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی

۲. آیین نامه داخلی مجلس

۳. ساختار کمیسیون‌ها



تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۱۱/۱۷